

DEJINY UNIVERZITNÉHO VZDELÁVANIA V KOŠICIACH KOŠICKÁ UNIVERZITA (1657 – 1777)

PRAMENE – INŠTITÚCIE – OSOBNOSTI

UČEBNÝ TEXT

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
FILOZOFICKÁ FAKULTA

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra histórie

DEJINY UNIVERZITNÉHO VZDELÁVANIA V KOŠICIACH
KOŠICKÁ UNIVERZITA (1657 – 1777)

PRAMENE – INŠTITÚCIE – OSOBNOSTI

Mária Fedorčáková
Monika Tresová

Košice 2024

DEJINY UNIVERZITNÉHO VZDELÁVANIA V KOŠICIACH
KOŠICKÁ UNIVERZITA (1657 – 1777)
PRAMENE – INŠTITÚCIE – OSOBNOSTI

Vysokoškolský učebný text

Autorky:

Mgr. Mária Fedorčáková, PhD. (3,9 AH, 93%)

Mgr. Monika Tresová (0,3 AH, 7%)

Preklad Zlatej buly:

doc. Mgr. Jana Balegová, PhD.

prof. PhDr. František Šimon, CSc.

Grafická úprava, sadzba a obálka:

Mgr. art. Barbora Kopnická, ArtD.

Publikácia je výstupom z projektu Dejiny univerzitného vzdelávania v Košiciach
(VVGS - 2023 - 2676)

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons 4.0 CC BY NC ND - CC
Attribution - NonCommercial - No-derivates 4.0 („Uveďte pôvod – Nepoužívajte
komerčne – Nespracováajte“)

Za odbornú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Dostupné od: 01. 08. 2024

Umiestnenie: www.dejinyuniverzitnehovzdelavaniake.sk

OBSAH

ÚVOD	5
<i>Univerzitné dejiny ako súčasť historického výskumu</i>	5
<i>Zameranie práce</i>	6
PRAMENE	7
<i>Pramene k univerzitným dejinám</i>	7
<i>Pramene k dejinám Košickej univerzity</i>	10
<i>Archívy, knižnice, múzeá</i>	10
INŠTITÚCIE	14
<i>Košická univerzita</i>	14
<i>Vzdelávanie a výučba</i>	15
<i>Správa univerzity a fakúlt</i>	15
<i>Zrušenie jezuitského rádu a transformácia univerzity</i>	16
<i>Ostatné inštitúcie, pripojené k jezuitskému kolégiu</i>	17
<i>Šľachtický konvikt</i>	17
<i>Kňazský seminár</i>	18
<i>Kostol</i>	19
<i>Knižnica</i>	20
<i>Tlačiareň</i>	20
<i>Lekáreň</i>	21
<i>Kráľovská akadémia v Košiciach</i>	22
<i>Inštitúcie terciárneho vzdelávania v medzivojnovom období</i>	24
<i>Štátna vysoká škola technická M. R. Štefánika</i>	24
<i>Inštitúcie terciárneho vzdelávania po Viedenskej arbitráži</i>	25
<i>Maďarská kráľovská štátna vysoká škola obchodná</i>	25
<i>Kňazský seminár (Biskupská teologická vysoká škola)</i> <i>a učiteľský ústav (Katolícky učiteľský ústav)</i>	25
<i>Jezuitská filozofická vysoká škola</i>	26
<i>Maďarská kráľovská vojenská letecká akadémia M. Horthyho</i>	26
<i>Maďarský kráľovský krajinský ústav verejného zdravotníctva</i>	26
<i>Inštitúcie terciárneho vzdelávania po 2. sv. vojne,</i> <i>založenie Univerzity Pavla Jozefa Šafárika</i>	27
<i>Vysoká škola poľnohospodárstva a lesného inžinierstva</i>	27
<i>Pobočka Lekárskej fakulty Slovenskej univerzity</i>	27
<i>Pobočka Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity</i>	27
<i>Vysoká škola veterinárska</i>	28
<i>Vysoká škola technická</i>	28
<i>Univerzita Pavla Jozefa Šafárika</i>	28

OSOBNOSTI	30
Otcovia zakladatelia	30
<i>Peter Pázmaň (Pázmány)</i>	30
<i>Benedikt Kišdy (Kisdy)</i>	32
Ženy v dejinách univerzitného vzdelávania	34
<i>Žofia Báthoryová (Báthory)</i>	35
Košickí mučeníci	37
Jezuitskí učitelia a vedci na Košickej univerzite	39
PRÍLOHY	42
Zlatá bula Leopolda I. Habsburského	42
Časová os inštitúcií terciárneho vzdelávania v Košiciach	50
Časová os významných udalostí v dejinách Košickej univerzity ...	51
LITERATÚRA	55
ZOZNAM VYOBRAZENÍ	63

ÚVOD

Univerzitné dejiny ako súčasť historického výskumu

Univerzita je súčasťou európskej spoločnosti už niekoľko storočí. Je inštitúciou, ktorá vznikla ako vzdelávacia inovácia v stredoveku a počas svojho vývoja prechádzala rôznymi zmenami. V širšom spoločenskom vedomí sa s univerzitou spájajú atribúty vzdelanosti, starobylosti, excelentnosti, ale aj slobody a autonómie. Každý, kto strávil na univerzite aspoň krátky čas, môže potvrdiť, že ide o špecifické prostredie svojho druhu, ktoré funguje podľa vlastných pravidiel a zvyklostí, ktoré vytvára vlastnú kultúru a ňou sa vyčleňuje z okolitej spoločnosti. Podľa Waltera Rüegga je univerzita európskou inštitúciou par excellence a v stredoveku reprezentovala jeden z pilierov spoločnosti (*regnum – sacerdotium – studium*). Vzhľadom na svoj spoločenský význam a jedinečnosť je univerzita objektom vedeckého záujmu, do ktorého patrí aj historický výskum.

Univerzitné dejiny predstavujú špecializovaný vedný odbor, ktorého súčasná podoba vychádza z medzinárodnej spolupráce medzi univerzitami v západnej Európe a USA po druhej svetovej vojne. Hoci priekopnícke práce historického výskumu univerzít datujeme do 19. storočia, prvá syntéza dejín európskych univerzít vznikla až na konci 20. storočia. Dejiny univerzít reprezentuje vlastná medzinárodná asociácia, bibliografia a vedecké časopisy. V súčasnosti ide o široko rozvetvený odbor, ktorý sa prelína s ďalšími vednými disciplínami, ako sú dejiny poznania, dejiny vedy, dejiny ideí, urbánne dejiny, kultúrne dejiny, hospodárske a politické dejiny, cirkevné dejiny. Medzi kľúčové oblasti výskumu univerzitných dejín patria dejiny inštitúcií – univerzít, fakúlt, kolégií a katedier. Nasledujú dejiny vedných odborov, biografie a autobiografie akademikov, dejiny akademických profesií. Samostatnou oblasťou výskumu je univerzitná architektúra a kampusy.

Keďže výskum univerzitných dejín je v súčasnosti interdisciplinárny, neobmedzuje sa len na vyššie uvedené oblasti, ale zahŕňa veľkú variabilitu tém a prístupov. Akademická peregrinácia na stredovekých a novovekých univerzitách, individuálne kariéry učiteľov a študentov, univerzitná tradícia a jej prejavy, pečate, insígnie a akademický odev, pôsobenie intelektuálnych elít, univerzitné kultúrne dedičstvo – to je iba niekoľko tém, ktorým sa venuje súčasný výskum. Na mnohých univerzitách sa nachádzajú výskumné tímy, alebo ústavy, ktoré skúmajú vybrané otázky univerzitných dejín. Spomenúť musíme aj univerzitné archívy a knižnice, kde sa uchovávaly a odborne spracovávaly pramene k univerzitným dejinám. Ich súčasťou sú digitalizačné centrá a digitálne archívy, ktoré ponúkajú prístup ku kolekciám digitalizovaných prameňov.

Zameranie práce

Predkladaná práca je súčasťou multimediálneho študijného materiálu k výučbe predmetu Dejiny univerzitného vzdelávania v Košiciach a predstavuje výstup z projektu VVGS 2023 – 2676. Hlavným cieľom študijného materiálu je obsahová príprava výučby uvedeného predmetu prostredníctvom interaktívnej webovej stránky a textovej časti, ktoré prezentujú poznatky o dejinách univerzitného vzdelávania v Košiciach. Teoretická, textová časť je rozdelená do troch tematických sekcií – pramene, inštitúcie a osobnosti. Tieto kapitoly prinášajú poznatky o dejinách univerzitného vzdelávania v Košiciach vo forme odborného výkladu a otázok na diskusiu. Interaktívna webová stránka je koncipovaná tak, aby užívateľovi sprostredkovala základnú chronologickú orientáciu v problematike univerzitných a vysokoškolských inštitúcií v Košiciach prostredníctvom časových osí. Obsahovo sa zameriava na pôsobenie Košickej univerzity ako prvej inštitúcie tohto druhu v meste. Vybrané oblasti z jej dejín sú na webovej stránke spracované formou textov, ktoré dopĺňajú ukážky dobových prameňov (archívne dokumenty, literárne pramene, veduty, umelecké diela).

Okrem primárneho didakticko-edukačného cieľa podporuje multimediálny študijný materiál praktickú aplikáciu e-learningu. Samotný predmet Dejiny univerzitného vzdelávania v Košiciach je koncipovaný tak, aby okrem osvojenia odborných poznatkov o akademických inštitúciách viedol študentov k budovaniu vzťahu k akademickej tradícii a regionálnej histórii. V neposlednom rade má multimediálny študijný materiál potenciál osloviť aj širšiu verejnosť a sprostredkovať jej poznatky o dejinách univerzitného vzdelávania v Košiciach.

PRAMENE

Čo je historický prameň? Aký význam má pre skúmanie dejín univerzít? S akými prameňmi pracujú bádatelia na poli výskumu univerzitných dejín a aké metódy používajú?

Odpovede na uvedené otázky si v rôznych variáciách na predmet svojho záujmu kladú historici od vzniku historiografie. Zároveň sa tieto odpovede menia podľa epistemologických východísk a aktuálnych metodologických trendov. Kým v období 19. storočia sa prameň považoval za takmer posvätný a nedotknuteľný, sprostredkujúci fakty o minulosti, v neskoršom období dochádza k spochybneniu objektivity prameňov a informácií v nich obsiahnutých, pričom sa zdôrazňuje poňatie prameňa ako dobového konštruktu. V súčasnom historickom bádani, ktoré spája tradičné východiská s novými prístupmi je prameň stále základom každého historického výskumu, dokonca je samotný objektom bádania. Výskum prameňov nezahŕňa len systematickú stránku zbierania, triedenia a usporadúvania, ale aj hodnotenie vývoja, funkcií a poznávacieho potenciálu prameňa. Okrem analýzy vonkajších a vnútorných znakov prameňov predstavuje ich genéza a funkcia dôležité rozlišovacie kritériá. Hoci existuje mnoho spôsobov, ako hodnotiť a systematizovať pramene, je to v konečnom dôsledku historik, ktorý určuje, ktoré pramene napĺňajú najvhodnejšie jeho bádateľské ciele.

Pramene k univerzitným dejinám

Pramene k univerzitným dejinám predstavujú špecifickú skupinu prameňov, ktoré vznikli z činnosti univerzity, alebo majú súvis s funkciami, ktoré univerzita napĺňala v spoločnosti. Najdôležitejšiu a najpočetnejšiu skupinu predstavujú písomné pramene, hoci v prípade univerzít v premodernom období sa stretávame aj s inými druhmi prameňov (hmotnými a obrazovými).

Rozsiahle zastúpenie v skupine písomných prameňov majú úradné písomnosti, ktoré vydávala univerzita pre svoju potrebu a zároveň prijímala od iných inštitúcií, alebo jednotlivcov. Výskumu úradných písomností sa tradične venuje **diplomati-ka**, ktorá tieto písomnosti analyzuje a systematizuje. V centre záujmu diplomatiky stojí kancelária ako špecializovaný úrad na vydávanie písomností. Dôležitým aspektom výskumu úradných písomností je ich genéza, vývoj a životný cyklus, ktorým sa jednotlivé druhy písomností odlišujú. Diplomatika sleduje aj písomnosti, ktoré boli do úradu doručené a stali sa súčasťou súboru písomností kancelárie. Ak porovnáme vývoj úradných písomností univerzít v stredoveku a novoveku, v prípade novoveku bádatelia konštatujú stieranie rozdielov medzi jednotlivými diplomatickými kategóriami a nárast zmiešaných písomností. V súvislosti s úradnou a kancelárskou činnosťou univerzity si pozornosť zasluhujú aj pečate univerzity a fakúlt a ich funkcie v spojení s diplomatickou činnosťou, čo je predmetom výskumu **sfragistiky**.

Úradné písomnosti k univerzitým dejinám môžeme deliť podľa základných diplomatických kategórií na **listiny, mandáty/dekréty, knihy, korešpondenciu a spisy**. Kategória listín sa zvykne deliť na listiny, ktorých je univerzita príjemcom a listiny, ktorých je vydavateľom. Ďalšie delenie je možné podľa vydavateľov listín, alebo podľa chronologickej postupnosti. **Listiny** patria medzi najstaršie úradné písomnosti v kanceláriách univerzít. Vznik stredovekých univerzít bol do veľkej miery produktom spontánneho vývoja z predchádzajúcich foriem odovzdávania vzdelania a poznania, ktoré reprezentovali katedrálne školy, alebo voľne pôsobiaci učitelia vzdelávajúci svojich žiakov. Z toho vyplýva, že dopredu neexistoval žiaden plán organizácie univerzít, ich výučby a správy. Inštitucionálny poriadok, štruktúra a funkcie univerzity sa vyvíjali postupne. Dôležitým faktorom bolo udelenie vlastných práv a slobôd komunite učiteľov a študentov svetskými, alebo cirkevnými autoritami, vďaka ktorým sa táto komunita stala korporáciou, ktorá sa líšila od iných korporácií a vnútorne sa štruktúrovala. Po takomto uznaní bolo nevyhnutné stanoviť vlastné normy a štandardy, najmä ohľadom prijímania do korporácie, práva vyučovať a podmienok absolvovania štúdia a získania akademických gradov. Zároveň sa vyžadovala definícia funkcií a hierarchií v štruktúre korporácie. **Privilégiá** definovali status korporácie smerom navonok a **štatúty** a pravidlá definovali jej poriadok smerom dovnútra. Od vydania privilégia, potvrdzujúceho výsady pre komunitu učiteľov a študentov na konkrétnom mieste väčšinou univerzity dávali začiatok svojej činnosti, čo sa v neskoršom období premietalo do zdôrazňovania starobylosti univerzity a jej tradície. Dôležité miesto v dejinách univerzít mali **do-načné** a **fundačné listiny**, ktorými sa udeľovali akademickej komunite majetky, prípadne finančná hotovosť určená na konkrétne vzdelávacie ciele. Listiny od rôznych vydavateľov sa väčšinou uchovávali v univerzitnom archíve.

Okrem prijatých písomností vydávala univerzita písomnosti pre vlastnú potrebu. Patria medzi ne **testimonia, diplomy, normatívne písomnosti**. Špecifický druh písomností, charakteristický pre stredoveké a novoveké korporácie sú **štatúty**. Jeho názov je odvodený od latinského *statuere* (ustanoviť). Štatutárne právo sa netýkalo výlučne univerzít, disponovali ním mestá, cechy, náboženské bratstvá. **Štatúty** mohli byť zaznamenané samostatne, alebo v knihách štatútov. Z obsahového hľadiska išlo o pravidlá týkajúce sa akademickej komunity: práva a povinnosti držiteľov akademických úradov, požiadavky pre udeľovanie akademických titulov, pravidlá používania, alebo zákazu používania vybraných textov, právo na štrajk, kto môže vyučovať aké disciplíny a pravidlá nosenia akademických odevov a klobúkov. Svoje štatúty vydávali univerzity, aj fakulty a imatrikuláciou sa záujemca o štúdium zaväzoval, že bude tieto štatúty dodržiavať. Za najstaršie štatúty v striktnom ponímaní sa považujú štatúty z univerzity v Cambridge (1236 – 1254), hoci z Paríža sú známe ustanovenia z roku 1215 a z Montpellieru z roku 1220. Neskôr založené univerzity zvykli preberať štatúty od svojich predchodcov, aj najstaršie univerzity však svojej štatúty v priebehu svojho vývoja revidovali. K spísaniu nových štatútov dochádzalo aj v novoveku, napríklad na univerzite v Jene boli v roku 1558 v kostole slávnostne predstavené štatúty univerzity, napísané na pergamene a spečatené kniežacou pečaťou.

V diplomatickej kategórii kníh patria medzi najvýznamnejšie úradné pramene **univerzitné matriky**. Najstaršie pochádzajú z Oxfordu a Cambridge z prvej polovice 13. storočia. Terminológia, ktorá sa vzťahuje na písomnosť, ktorú dnes nazývame univerzitnou matrikou je rôzna a menila sa v priebehu storočí – *matricula, rotulus, registrum, volumen, cathalogus, album, liber*. Vznik univerzitetnej matriky súvisel s prijatím záujemcu na štúdium, ktoré v stredoveku prebiehalo tak, že záujemca sa najprv obrátil na konkrétnej univerzite na magistra, ktorý ho priviedol na vypočutie k rektorovi, pred ktorým musel uviesť svoje meno, miesto pôvodu a sociálny status. Po zaplatení poplatku sa záujemca stal súčasťou privilegovaného akademického personálneho združenia – akademickkej obce. Mená imatrikulovaných sa zapisovali buď priamo do matriky, alebo na pomocné písomnosti. **Matriky** sú zoznamy imatrikulovaných – tých, ktorí po splnení predpísaných podmienok absolvovali rituál imatrikulácie a stali sa členmi akademického spoločenstva. Matriky sa môžu ďalej členiť na rektorátne, alebo fakultné matriky, matriky imatrikulovaných, absolventov, alebo doktorov. Z formálneho hľadiska sa matriky môžu vyznačovať pevnou väzbou a slávnostným vyhotovením, ktoré sa prejavuje zdobeným písmom, ilumináciami, alebo vyobrazenými erbmi.

Špecifickým typom matriky sú **matriky univerzitných národov**, ktoré sa viedli na tých univerzitách, ktoré neboli rozdelené na fakulty, ale na národy.

Matriky sú často využívaným prameňom pre výskum sociálneho a etnického pôvodu študentov a učiteľov na stredovekých a novovekých univerzitách. Na základe analýzy údajov v matrikách európskych univerzít v neskorom stredoveku a ranom novoveku boli publikované práce o akademickej peregrinácii študentov z uhorských miest a mestečiek, prípadne štúdie o akademickej kariére významných jednotlivcov.

V kategórii úradných kníh sa vyskytujú **rektorátne, senátne, alebo dekanátne knihy**, v ktorých sú zaznamenané rôzne záležitosti týkajúce sa univerzity, alebo fakulty. Ďalšími úradnými písomnosťami sú písomnosti finančnej správy: **účty, účtovné knihy, registre kníh, úradná korešpondencia**. Keďže univerzitná samospráva sa vyznačovala súdnymi právomocami nad členmi akademickkej obce, súčasťou úradných písomností je aj súdna agenda. Tvoria ju **normatívne písomnosti, záznamy zo súdnych pojednávaní, listiny, spisy**.

Neúradné písomnosti k dejinám univerzít vychádzajú najmä z vedomostnej sféry a výučby. Diela učencov, ktoré predstavovali študijnú literatúru boli v stredoveku vyhotovované v odpisoch. V novoveku sa **študijná literatúra, vedecké diela, dizertačné práce** tlačili v univerzitných tlačiarňach. Dôležitou súčasťou akademického života sa na prelome stredoveku a novoveku stala **vedecká korešpondencia**. Je známa najmä z pôsobenia humanistických vzdelancov a spolu s **úradnou a osobnou korešpondenciou** predstavuje ďalšiu skupinu písomných prameňov. Skupinu neúradných písomností v akademickom prostredí dopĺňajú **literárne diela, noviny a vedecké časopisy**.

Dôležitou súčasťou výskumu prameňov k univerzitným dejinám sú inštitúcie, ktoré tieto pramene produkovali, alebo uchovávali. Univerzitná kancelária, archív, knižnica, univerzitné zbierky a múzeá, univerzitné tlačiarne – všetky tieto inštitúcie sa podieľali na produkcii materiálu, ktorý je súčasťou výskumu univerzitných dejín.

Pramene k dejinám Košickej univerzity

Pramene, ktoré sa viažu k dejinám Košickej univerzity sa v súčasnosti nachádzajú na území viacerých štátov (Slovensko, Maďarsko, Rakúsko, Taliansko) v štátnych a cirkevných archívoch, knižniciach a múzeách. Keďže Košická univerzita bola jezuitskou univerzitou, pri výskume jej prameňov sa okrem prameňov k univerzitným dejinám a novovekej diplomatickej produkcii stretávame aj so špecifickými prameňmi jezuitskej proveniencie. Pre novovekú písomnú produkciu je charakteristický kvantitatívny nárast prameňov a zmiešaný charakter písomností, ktoré sa nedajú zaradiť jednoznačne do schémy diplomatických kategórií (listina, mandát, list, kniha, spis). Okrem úradných písomností sa rozširuje aj spektrum neúradných písomností. Ide o vydávané vedecké práce v rôznych odboroch, dizertácie, dišputy, akademické prejavy, kázne. Svoje miesto má pri výskume univerzitných dejín aj vedecká a súkromná korešpondencia, noviny, časopisy a beletria. Z pozostalostí významných akademikov sa zachovali súkromné knižnice. Tie spolu s akademickou knižnicou dopĺňajú vedomosti o študijnej literatúre a intelektuálnych záujmoch študentov a učiteľov.

Archívy, knižnice, múzeá

Keďže Košická univerzita tvorila jeden celok s jezuitským kolégiom, písomnosti kolégia sú zároveň prameňmi k poznaniu dejín univerzity. Rozsahom najväčší súbor písomností je uložený v **Maďarskom národnom archíve** (Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár) vo fonde Acta Jesuitica, ktorý obsahuje 20 fasciklov. Písomnosti z činnosti univerzity po zrušení rehole (1773 – 1777) sa nachádzajú v **Archíve Košickej arcidiecézy** (Archivum Archidioecesis Cassoviensis). Tento súbor prameňov nie je rozsiahly, nájdeme tu však inventáre kolégia a jednotlivých zariadení spísané po zrušení jezuitského rádu, korešpondenciu, alebo evidenčné hárky profesorov a študentov. Menší súbor písomností sa nachádza v **Archíve Jágerského arcibiskupstva**. V **Archíve mesta Košíc** sa písomnosti k dejinám univerzity nachádzajú vo viacerých fondoch. Najvýznamnejším prameňom je matrika učiteľov a študentov Košickej univerzity (Catalogus studiosorum almae ac episcopalis academiae Cassoviensis SJ). Vo fonde Missiles sú uložené pramene týkajúce sa komunikácie medzi mestom a jezuitským kolégiom. Fond Jágerská kapitula obsahuje písomnosti, ktoré vznikli z komunikácie medzi jágerským biskupom a mestom, prípadne jezuitským kolégiom.

Kým archívy uchovávajú najmä písomné pramene úradnej povahy, pramene neúradnej povahy sú uložené v ďalších inštitúciách. **Univerzitná knižnica ELTE** (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár) uchováva naračné pramene jezuitského kolégia: *Diarium collegii Cassoviensis SJ*, tom. I., II. (1672 – 1692, 1693 – 1705), *Diarium oeconomicum collegii Cassoviensis SJ* (1704 – 1708, 1709 – 1711) a *Annuae Collegii Cassoviensis SJ* (1735 – 1773). Diela jezuitských autorov z akademickojej tlačiarne v Košiciach sú uložené v ďalších knižniciach – **Széchenyiho národnej knižnici v Budapešti** (Országos Széchenyi Könyvtár) a v **Rakúskej národnej knižnici vo Viedni** (Österreichische Nationalbibliothek).

Najrozsiahlejší fond jezuitských tlačí sa nachádza v **Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach**, v zbierke Knižnica Právnickej akadémie v Košiciach. Ide o tlače vydané v akademickej tlačiarňi, dizertácie, vedecké práce jezuitských profesorov, alebo diela, ktoré boli súčasťou výučby. V tejto knižnici sú uložené dve knihy Mariánskej kongregácie, ktorá pôsobila pri Košickej univerzite. Jezuitské tlače z košického kolégia sa nachádzajú v **Knižnici rádu premonštrátov v Jasove**. Časť fondu knižnice Právnickej akadémie v Košiciach je uložená vo **Verejnej knižnici Jána Bocatia**. Ide o historické, teologické, právnické a filozofické diela. Niekoľko jednotlivín z jezuitského obdobia je uložených vo **Východoslovenskom múzeu v Košiciach**. Ide o jezuitské kalendáre, promočné tlače a diela jezuitských autorov.

Z uvedeného prehľadu vyplýva, že v súbore písomných prameňov k dejinám univerzity sa nachádza niekoľko tisíc jednotlivín, ktoré sú rozmiestnené vo viacerých pamäťových inštitúciách. Z týchto prameňov sa niektorým pripisoval význam a dôležitosť už v čase po zrušení jezuitského rádu, keď sa písomnosti kolégií usporadúvali v archíve Uhorskej komory. Svedčí o tom prvý fascikel fondu Acta jesuitica, ktorý obsahuje pramene vybrané z celého fondu košického kolégia. Patrí medzi ne zakladacia listina univerzity, vydaná jágerským biskupom Benediktom Kišdym 26. februára 1657. Reprezentatívnu formu má Zlatá bula Leopolda I. zo 7. augusta 1660, ktorou bola univerzita potvrdená. Medzi ďalšie významné listiny patrí listina Ferdinanda III., ktorou v roku 1654 daroval jezuitom tzv. kráľovský dom na účely vzdelávania, zakladacia listina kňazského seminára vydaná jágerským biskupom Tomášom Pálfym, testament Žofie Báthoryovej obsahujúci fundáciu na výstavbu kostola a mnohé ďalšie. Kolégium a univerzita neboli len vydavateľmi, ale aj prijímateľmi písomností od panovníka, dvorských úradov a hodnostárov, cirkevných predstaviteľov a hodnostárov stoličnej, alebo mestskej správy. Univerzity uchovávali svoje písomnosti spolu s insígniami a pečaťami v uzavretej truhlici už od stredoveku. V prípade jezuitských univerzít sú zachované poznatky o tom, že za vedenie písomnej agendy boli zodpovední rektor, kancelár, alebo iní univerzitní hodnostári, každodennú písomnú agendu viedol notár. V prípade Košickej univerzity nebol urobený výskum ohľadom jej kancelárie, doteraz preskúmané písomnosti však poukazujú na úzku väzbu medzi kolégiom a univerzitou, čo bolo dané aj tým, že rektor kolégia bol zároveň univerzitným rektorom a zastupoval akademickú obec aj v písomnom styku. Podobne je to s používaním univerzitnej pečate – v 17. storočí jej funkciu plnila pečať jezuitského kolégia, z konca 18. storočia sa však už dozvedáme o existencii fakultných pečatí.

Jezuitské kolégium vydávalo viacero druhov písomností: listiny, úradnú korešpondenciu, písomnosti finančnej správy. Z výskumu iných jezuitských univerzít vieme, že medzi typické univerzitné písomnosti patria **testimonia** (vysvedčenia o udelení univerzitnej hodnosti), **zoznamy graduovaných študentov**, **protokoly zo zasadnutí univerzitných orgánov** alebo komisií, **pomocné úradné knihy**, **písomnosti hospodárskej a finančnej správy**, **súdna agenda**.

Rektor kolégia komunikoval s orgánmi svetskej a cirkevnej správy prostredníctvom **úradnej a súkromnej korešpondencie**. Korešpondencia mala významné miesto aj vo fungovaní jezuitského rádu. V listoch komunikovali rádoví predstavení o záležitostiach týkajúcich sa kolégií, alebo provincií, niekedy aj konkrétnych členov rádu. **Výročné správy** (*litterae annuae*) prinášajú informácie o rôznych aspektoch života jezuitov v kolégiu. Tieto správy vyhotovoval rektor kolégia, mali viac, alebo menej ustálenú formu a posielal ich provinciálovi a kolovali aj v rámci provincie. Časom sa z nich stali tematicky štruktúrované anály o dejinách kolégií, alebo provincií. Okrem mnohých informácií o rádovom živote obsahujú podrobné informácie o školách v správe rádu. Tieto informácie sa ďalej preposielali na generálnu úroveň rádu. Dnes predstavujú komplexný prameň k výskumu rôznych aspektov pôsobenia jezuitov a v širšom zmysle aj prameň k dejinám novoveku. Okrem *litterae annuae* sa v jezuitskom prostredí viedli denníkové záznamy života jezuitských komunit, ktoré obsahujú aj zápisy o kuriozitách, opisy procesií, alebo divadelných hier. Naračný charakter majú aj kroniky (*historia domus*), ktoré sa zachovali pri jednotlivých kolégiách.

Každá univerzita vydávala písomnosti určené pre vnútornú potrebu. Medzi normatívne písomnosti patrili **štatúty**. V prípade jezuitských univerzít spĺňala funkciu štatútov jednotná norma jezuitských škôl *Ratio studiorum*. Išlo o dokument, ktorý sa tvoril niekoľko desaťročí po smrti zakladateľa jezuitského rádu a jeho definitívna podoba bola prijatá v roku 1599 ako *Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Iesu*. Prijatiu tejto normy predchádzali študijné poriadky pre jednotlivé jezuitské školy. Vzorom pre finálnu podobu *Ratio studiorum* bol parížsky model studia generale, inštrukcie pre kolégiá v Európe a zámorí a poriadok pre *Collegium Romanum*. Finálna verzia *Ratio studiorum* sa používala až do roku 1832, keď došlo k reforme študijného poriadku. Obsahovou náplňou jezuitského školského poriadku sú ustanovenia, týkajúce sa organizácie výučby, učebných plánov a vyučovacích metód, kompetencií učiteľov a študentov, čím sa vytváral unifikovaný systém jezuitského školstva. Individuálnejší charakter mali *Consuetudines Scholarum* (*Scholasticae*), teda školské poriadky, ktoré vznikali na úrovni provincií a obsahovali ustanovenia, týkajúce sa každodenného života v jezuitských školských zariadeniach. Niektoré univerzity si študijný poriadok *Ratio studiorum* upravovali pre svoje potreby a tak vznikali lokálne školské poriadky, ktoré univerzity prevzali medzi sebou.

Ďalšiu skupinu prameňov predstavujú **jezuitské tlače**. Súčasťou jezuitských kolégií a univerzít boli tlačiarne, ktoré zohrávali dôležitú úlohu v súboji ideí a šírení katolicizmu. Časť produkcie jezuitskej tlačiarne v Košiciach súvisela s univerzitnou výučbou. Na základe vydávanej vedeckej a odbornej literatúry môžeme sledovať úroveň výučby a vedeckej produkcie jezuitských profesorov. V tlačiarňi sa vydávali učebnice, slovníky, jazykové príručky, prírodovedné, historické a právnické diela. Medzi najznámejšie patria historické diela Samuela Timona, práce Gabriela Serdahelyho, Jána Príleského, Krištofa Akaia a iných. V akademickej tlačiarňi sa tlačili aj zoznamy promováných študentov. Obsahovali mená absolventov, promótorov, akademických funkcionárov a otázky na skúšky z filozofie a teológie. Jeden z najstarších zachovaných zoznamov promováných Košickej univerzity pochádza z roku 1677 a nachádza sa v stálej expozícii Východoslovenského múzea v Košiciach.

Okrem písomných prameňov sa k univerzitným dejinám viaže celé spektrum prameňov, ktoré by sme mohli zaradiť medzi obrazové a hmotné pramene. Priamo s výkonom akademických kompetencií sú spojené **univerzitné insígnie a pečate**. Príslušníci akademickej obce mali od počiatku univerzít privilegium nosiť špecifický odev, ktorý ich odlišoval od ostatných spoločenských vrstiev. Na jezuitských univerzitách však prevládalo nosenie rádového odevu. Napriek tomu sa v inventári Košickej univerzity z obdobia po zrušení jezuitského rádu nachádzajú zmienky o plášťoch a talároch používaných pri dišputách a procesiách. Obraz o tom, aké insígnie mali jezuitské univerzity ilustrujú zachované insígnie Trnavskej univerzity: žezlo rektora, fakúlt, univerzitná zástava, zlaté a strieborné pamätné medaily. Insígnie Košickej univerzity sa doteraz nepodarilo nájsť. Posledná zmienka o nich je v kronike Jána Platha, ktorý uvádza, že insígnie použili hodnostári Kráľovskej akadémie pri slávnostnej inaugurácii košického biskupa v roku 1804.

Súčasťou univerzity bol mobiliár, umelecké diela a rôzne predmety, ktoré sa používali pri výučbe. Po zrušení jezuitského rádu prevzala jeho majetok na tieto účely zriadená komisia. Budovu so zariadením používala univerzita do roku 1777 a po jej zrušení a zriadení Kráľovskej akadémie sa stala sídlom tejto vysokoškolskej inštitúcie, ktorá nadväzovala na akademickú tradíciu v meste.

Otázky:

1. Vymenujte jednotlivé kategórie prameňov k dejinám univerzitného vzdelávania.
2. Ktoré pramene vznikli z vnútornej činnosti univerzity a sú typické pre akademické prostredie?
3. Ktoré pramene sú charakteristické pre jezuitské univerzity?

INŠTITÚCIE

V dejinách univerzitného vzdelávania predstavuje dôležitú oblasť výskum inštitúcií. Dejiny vzdelávania siahajú v Košiciach do obdobia stredoveku, keď sa v meste sformovalo niekoľko intelektuálnych a vzdelávacích centier. Predpokladáme, že jedným z nich bola farská škola, ktorá sa vo vrcholnom stredoveku pretransformovala na mestskú školu pod patronátom mestského magistrátu. Ďalším centrom bol kláštor dominikánov s knižnicou a kláštor františkánov. Transfer vedomostí sa uskutočňoval prostredníctvom študentov z Košíc, ktorí v neskorom stredoveku navštevovali stredoeurópske univerzity (Krakov, Prahu, Viedeň) a talianske univerzity. V ranom novoveku spolu s prebiehajúcou reformáciou sa akademická peregrinácia Košičanov zamerala najmä na nemecké univerzity. V kontexte požiadavky Tridentského koncilu na vzdelávanie kňazov uvažoval o založení univerzity v Košiciach pápežský legát Antonio Possevino počas svojej návštevy Košíc v roku 1583, neskôr presadzoval ideu založenia univerzity v Košiciach ostrihomský arcibiskup Peter Pázmaň.

Košická univerzita

26. februára 1657 vydal jágerský biskup **Benedikt Kišdy** **fundačnú listinu**, v ktorej venoval na účely vyššieho vzdelávania klerikov a laikov sumu 40.000 toliarov (60.000 zlatých). Vzdelávanie zveril členom jezuitského rádu, ktorí pri miestnom kolégiu viedli gymnázium. Na gymnaziálne štúdium mala nadväzovať výučba na filozofickej a teologickej fakulte. Cieľom zakladanej inštitúcie bola výchova a vzdelávanie kňazov pre potreby Jágerskej diecézy a laikov, ktorí budú zastávať svetské úrady. V ideologickej rovine mala byť jezuitská univerzita nástrojom rekatolizácie, ako to vyjadruje aj text zakladacej listiny.

Sídlom univerzity sa malo stať jezuitské kolégium, výučba a výchova študentov bola zverená členom jezuitského rádu spolu s finančnou základinou, pričom ani jágerskí biskupi, ani kapitula nedisponovali žiadnymi právomocami ohľadom organizácie a priebehu výučby. Zakladateľ Benedikt Kišdy pamätal aj na situáciu, ak by sa univerzita musela z dôvodu ohrozenia presúvať z Košíc a v listine nariadil, aby ostala v Jágerskej diecéze.

Hoci sa na základe fundačného aktu rozbehla výučba v jezuitskom kolégiu, bez potvrdenia vyššou inštanciou (cisárom, alebo pápežom) sa daná inštitúcia nemohla považovať za univerzitu. Benedikt Kišdy vyvíjal diplomatickú činnosť v snahe zabezpečiť čo najskoršie potvrdenie univerzity panovníkom, avšak tohto aktu sa už nedožil. **Cisár Leopold I. vydal 7. augusta 1660 Zlatú bulu**, ktorou potvrdil Košickú univerzitu a udelil jej také akademické výsady, aké mali ostatné jezuitské univerzity v Habsburskej ríši spolu s právomocou udeľovať akademické tituly.

Vzdelávanie a výučba

Košická univerzita pôsobila s niekoľkými vynútenými prestávkami počas stodvadsiatich rokov. Výučba prebiehala na dvoch fakultách – filozofickej a teologickej. Univerzitnému štúdiu predchádzalo štúdium na gymnáziu, ktoré sa v dobovom ponímaní nazývalo fakultou jazykov. **Filozofická fakulta** bola prípravnou fakultou pre štúdium teológie, práva, alebo medicíny. Všetky jezuitské školy, vrátane univerzít sa vo vzdelávacom procese riadili predpisom a metodickou príručkou *Ratio studiorum* a ďalšími dokumentmi záväznými pre konkrétnu provinciu.

Štúdium na filozofickej fakulte trvalo tri roky, po dvoch rokoch získal študent titul bakalára, po absolvovaní tretieho roka sa stal magistrom slobodných umení a filozofie. Kurikulum pozostávalo z výučby logiky, fyziky, matematiky, metafyziky a etiky prostredníctvom diel Aristotela, Tomáša Akvinského a jezuitských neoscholastických mysliteľov. Vyučovacími metódami boli prednášky, interpretácie textov, samoštúdium a akademické a verejné dišputy.

Po absolvovaní štúdia na filozofickej fakulte pokračovali adepti na kňazstvo a členovia jezuitského rádu v štúdiu na **teologickej fakulte**. Toto štúdium trvalo štyri roky a jeho hlavnou náplňou bola scholastická teológia. Okrem nej sa vyučovala exegéza, biblické jazyky, kazuistika, polemika, kánonické právo a od polovice 18. storočia cirkevné dejiny. Po troch (niekedy dvoch) rokoch štúdia mohol byť absolvent fakulty promován na bakalára, na získanie doktorského titulu bolo potrebné absolvovať celé štúdium a prax v duchovnej službe.

Správa univerzity a fakúlt

Na čele jezuitskej univerzity stál **rektor kolégia**, ktorý bol najvyšším hodnostárom univerzity a zodpovedal nielen za činnosť všetkých fakúlt, ale aj ostatných zariadení, ktoré boli pridružené ku kolégiu. V prameňoch sa označuje ako *rector magnificus*, *rector academicus* alebo *rector collegii academici*. Rektor bol menovaný generálom jezuitského rádu a následne jeho menovanie ohlásil provinciál jezuitskej provincie, do ktorej kolégium patrilo. V prípade uhorských jezuitov to bola Rakúska provincia SJ. Podmienky na zastávanie tohto postu boli nasledovné – dosiahnutie titulu doktora teológie, alebo doktora filozofie, vedecké kvality, organizačné schopnosti a duchovná zrelosť. Rektor sa nezúčastňoval na výchovno-vzdelávacom procese. Medzi jeho kompetencie patrilo vyhlasovanie téz akademických dišpút, účasť na významných udalostiach v akademickom živote a dohľad nad dodržiavaním povinností členov akademickej obce. Rektor mohol vo funkcii pôsobiť dlhšie obdobie a odvolať ho mohli len predstavení rádu.

Ďalšou hodnosťou bol univerzitný kancelár (*cancellarius amplissimus*). Jednou z jeho úloh bola akademická cenzúra, ktorá spočívala v tom, že autori a diela, ktoré boli v rozpore s ideovým zameraním jezuitského vzdelávania nemali vo výučbe miesto.

Na čele fakúlt stáli **dekani** (*decanus theologiae*, *decanus philosophiae* a *decanus linguarum*). Ich kompetencie zahŕňali vedenie fakultných písomností, opateru insígnií a pečatí, dozor nad financiami, prijímanie študentov na štúdium a účasť na promóciách. Nad vyučujúcimi a študentmi mali disciplinárne právomoci.

Po dekanoch nasledovali v akademickej hierarchii **profesori**. V systéme jezuitských univerzít vyučovali na filozofickej fakulte najmä mladí jezuiti, ktorí na svojich postoch nezotrúvali dlho a pokračovali vo výučbe na teologickej fakulte, ktorá bola cieľom ich pôsobenia. Na teologickej fakulte mali najvyššie postavenie profesori scholastickej teológie. Ako ukazuje náhľad do univerzitnej matriky, v roku 1693 boli na Košickej univerzite títo profesori: *professor matutinus* kazuistiky, ktorý vyučoval aj matematiku, profesor kazuistiky a kontroverzie, profesor metafyziky, profesor fyziky a profesori logiky, etiky, rétoriky a poézie.

Praktickú stránku výučby, organizáciu výchovy a vzdelávania mali na starosti **prefekti**. Každý stupeň vyššieho a nižšieho jezuitského štúdia mal svojho prefekta, ktorý dozeral na výučbu, zúčastňoval sa porád s učiteľmi a viedol skúšobné komisie.

Zrušenie jezuitského rádu a transformácia univerzity

V priebehu 18. storočia dochádza ku kritickému prehodnocovaniu jezuitského vzdelávania a habsburskí panovníci sa snažia o podriadenie jezuitských inštitúcií a majetkov pod štátny dozor. Štátne zásahy sa týkajú tak obsahu vzdelávania, ako aj spravovania majetkov jednotlivých inštitúcií. Karol III. chcel presadiť skrátenie vyučovania na filozofických fakultách, v druhej polovici 18. storočia sa panovníčka Mária Terézia prostredníctvom svojho poradcu Gerharda van Swietena pokúšala o zavedenie nového študijného poriadku podľa vzoru viedenskej univerzity. Štátnym zásahom sa nevyhli ani konvikty spravované jezuitmi a ich majetok, ktorý sa Mária Terézia usilovala dostať pod správu štátu. Odpor voči jezuitskému vzdelávaniu sa prejavil v realizácii školskej reformy, ktorou Mária Terézia poverila ostrihomského arcibiskupa Františka Barkócyho. Ten sa síce snažil o oslabenie dominancie jezuitov v oblasti vzdelávania, odmietal však aj štátne zásahy do činnosti konviktov a seminárov. Napokon, v druhej polovici 18. storočia zriadil viedenský dvor v Uhorsku dve vzdelávacie inštitúcie, ktoré mali ponúknuť mladým šľachticom moderné vzdelanie ako alternatívu k jezuitskému konceptu.

V druhej polovici 18. storočia došlo vo viacerých európskych monarchiách k zrušeniu jezuitského rádu a vyhnaní jezuitov z krajiny. Na túto situáciu reagoval pápež **Klement XIV. oficiálnym zrušením rehole**, ku ktorému došlo vydaním breve *Dominus ac Redemptor* 21. júla 1773. V Habsburskej monarchii bolo pápežské rozhodnutie zverejnené v septembri a panovníčka Mária Terézia sa na zrušenie rádu pripravovala vytvorením študijného fondu, ktorý mal prevziať majetky jezuitského rádu. Na likvidáciu majetku košických jezuitov zasadala osobitná komisia, ktorá vyzvala rektora kolégia a univerzity Jána Príleského a kancelára Jána Krajčíroviča, aby spísali inventár majetku kolégia. Univerzita prešla pod správu jágerského biskupstva. V prameňoch sa označovala ako *Universitas Cassoviensis*. Obdobie fungovania univerzity v rokoch 1773 – 1777, teda od zrušenia jezuitského rádu po uplatnenie školskej reformy Márie Terézie patrí k najmenej preskúmaným v dejinách univerzity.

Zo zachovaných prameňov vyplýva, že na univerzite ostali pôsobiť viacerí bývalí jezuitskí profesori. Reforma *Ratio educationis*, ktorej hlavným cieľom bolo zavedenie jednotného školského systému, poštátňenie škôl, modernizácia vzdelávania a obmedzenie vplyvu cirkvi na vzdelávanie v praxi priniesla centralizáciu univerzitného vzdelávania, ktorá sa prejavila prenesením Trnavskej univerzity do Budína. Na mieste bývalých jezuitských univerzít boli zriadené kráľovské akadémie. Týchto akadémií bolo päť (Trnava, Ráb, Záhreb, Veľký Varadín) a ich hlavným cieľom bolo vzdelávanie budúcich úradníkov a príprava na štúdium na univerzitách. Pôvodná jezuitská univerzita bola v Košiciach nahradená Kráľovskou akadémiou, ktorá v mnohých oblastiach nadviazala na jezuitskú univerzitnú tradíciu.

Ostatné inštitúcie, pripojené k jezuitskému kolégiu

Šľachtický konvikt

Súčasťou jezuitského vzdelávania boli internátne školy, kde boli šľachtici vzdelávaní a vychovávaní pod dohľadom jezuitských učiteľov a vychovávateľov. V Habsburskej monarchii boli takéto školy zakladané v 17. storočí pri jezuitských kolégiách a od 18. storočia aj pri piaristických gymnáziách. Neboli určené len pre šľachticov, ktorí si za štúdium platili, ale aj pre chudobných študentov. Zakladateľmi **šľachtických konviktov** v Uhorsku boli spoiatku najmä preláti. Jedinú výnimku predstavuje konvikt v Košiciach, ktorého zakladateľkou bola šľachtičná Zuzana Balašová (Balassa), ktorá v roku 1647 darovala fundáciu 22 000 zlatých na účely vzdelávania šľachticov. Pôvodne bola táto fundácia určená pre jezuitské kolégium v Užhorode. V roku 1650 rozhodol arcibiskup Juraj Lipaj o prenesení fundácie do Košíc. Zakladateľka ju doplnila o ďalších 30 000 zlatých. Správa konviktu bola zverená jezuitom, vrchný dozor nad konviktom vykonával ostrihomský arcibiskup.

Konvikt sídlil v budove na dnešnej Hlavnej ulici č. 91, ktorá bola pre jeho potreby zakúpená pravdepodobne v čase, keď svoju činnosť začínala univerzita. Pedagogický personál zariadenia tvorili jezuiti na čele s **regentom, viceregentom a prefektmi**. Obyvateľmi konviktu boli mladí šľachtici, ktorí si za pobyt platili a takí, ktorí boli platení z výnosov fundácie. Ich denný režim pozostával zo školského vyučovania, náboženskej výchovy a pobožností. Jezuiti dbali aj na pobyt na čerstvom vzduchu, hry a športovanie. V 18. storočí dostal konvikt ďalšie fundácie, podľa zachovaných prameňov však upadal. Do spravovania konviktov zasahovala aj panovníčka Mária Terézia. Po zrušení jezuitskej rehole prešiel pod správu jágerského biskupstva.

Obr. 1 Budova šľachtického konviktu na Hlavnej ulici. V súčasnosti sídlo Teologickej fakulty KU v Ružomberku

Kňazský seminár

Vzdelávanie kňazov patrilo medzi najdôležitejšie požiadavky Tridentského koncilu a prioritu jágerského biskupa Benedikta Kišdyho pri zakladaní univerzity. Na založenie kňazského seminára zložil v roku 1649 základinu 30 000 zlatých. Prvé roky pôsobenia seminaristov v Košiciach však boli problematické a až Kišdyho nástupca Tomáš Pálffy priniesol potrebný impulz opätovným založením **seminára sv. Ladislava v roku 1665**. Seminár bol zverený do rúk jezuitov a organizovaný podľa vzoru viedenského Pázmanea. Študenti mali stanovený denný režim, museli absolvovať štúdium na filozofickej a teologickej fakulte a po vysvätení mali slúžiť aspoň 3 roky v Jágerskej diecéze. Seminár bol situovaný do domu, ktorý získal Kišdy od košického meštana a vžil sa preň názov Kišdianum. Od prvej tretiny 18. storočia sa v správe seminárov a vzdelávaní seminaristov začali angažovať panovníci. Jágerský biskup rozhodol v roku 1760 o presťahovaní seminára do centra diecézy. Toto rozhodnutie potvrdila aj panovníčka Mária Terézia.

Obr. 2 Budova historického kňazského seminára Kišdianum

Kostol

Barokový kostol Najsvätejšej Trojice, postavený vďaka fundácii šľachtickej Žofie Báthoryovej, slúžil potrebám univerzity ako univerzitný kostol. Na jeho architektonickej podobe sa podieľal taliansky architekt Alessandro Canevale v rokoch 1671 – 1681, definitívne bol dokončený v roku 1684. V rokoch 1700 a 1794 bol poškodený požiarom, následkom ktorých bol stavebne upravovaný. Po zrušení jezuitskej rehole slúžil Kráľovskej akadémii ako akademický kostol, od roku 1811 patrí reholi premonštrátov, ktorá ho s prestávkami spravuje dodnes.

Interiér kostola bol od univerzitných čias niekoľkokrát obnovovaný. Napriek tomu sa v ňom nachádza jezuitská symbolika. Už samotný pozemok, na ktorom kostol stojí, má symbolický význam ako miesto smrti troch košických mučeníkov, z ktorých dvaja boli jezuiti. Jezuitskú tradíciu zvyrazňujú v interiéri kostola oltáre zasvätené významným jezuitským svätcom – sv. Ignácii, sv. Františkovi Xaverskému a sv. Alojzovi Gonzagovi. Na konci 18. storočia sa v kostole realizovala nová oltárna výzdoba, ktorá akcentovala jezuitskú ikonografiu, hoci rád bol v tomto období zrušený. Za jeden z dôvodov pretrvávania jezuitskej tradície v univerzitnom (akademickom) kostole môžeme považovať pôsobenie ex-jezuitov v prostredí Kráľovskej akadémie, ktorí financovali renovácie jeho interiéru.

Obr. 4 Interiér kostola Najsvätejšej Trojice

Obr. 3 Kostol premonštrátov a Levočský dom v rokoch 1900 – 1916, Východoslovenské múzeum v Košiciach, fond Historická a umelecká fotografia, V. 267-8

Knižnica

Knižnica bola dôležitou súčasťou života v jezuitskom kolégiu a zmieňuje sa o nej aj zakladacia listina univerzity. Výber a používanie kníh sa riadil rádrovými pravidlami, ktoré pripúšťali aj cenzúru nevhodných titulov. Vďaka aktívnym kontaktom medzi jezuitskými kolégiami sa knižničné fondy obohacovali o novú literatúru. **Jezuitské knižnice** obsahovali knihy teologické a filozofické, medicínske, tituly z oblasti prírodných vied, astronómie, právnych a historických vied. Výskum v knižnici rádu premonštrátov preukázal existenciu kníh patriacich košickým jezuitom už v 20. rokoch 17. storočia, čo je niekoľko desaťročí pred predpokladaným založením kolégia. V roku 1682 tvorilo jezuitskú knižnicu okolo 1000 – 2000 kníh. Všetky boli inventarizované a katalogizované. V čase zrušenia rádu vlastnila jezuitská knižnica okolo 4000 kníh. V tom čase bol vyhotovený katalóg, ktorý svedčí o rozdelení titulov do 16 vedných odborov. Dominovala teológia a filozofia, v menšej miere prírodné vedy, historické vedy, umenie a krásna literatúra. Dôležitým míľnikom pre priestorové zabezpečenie knižnice bola fundácia grófký Sapáριοvej, ktorá v roku 1769 darovala pre potreby knižnice svoj dom na Kováčskej ulici. V jezuitskom období slúžila knižnica výlučne pre potreby učiteľov a študentov. Po zrušení jezuitského rádu a neskôr aj univerzity sa knižnica stala majetkom novovzniknutej Kráľovskej akadémie.

Tlačiareň

V období novoveku zohrávali tlačiarne významnú úlohu pri šírení náboženských myšlienok. Túto funkciu si uvedomovali jezuiti, ktorí zriaďovali tlačiarne pri svojich kolégiách a univerzitách. **Košická jezuitská tlačiareň** síce bola založená v čase založenia kolégia, v 17. storočí však nepôsobila kontinuálne. V tomto období zohrávala dôležitú úlohu v konfesionálnych bojoch a často predstavovala jedinú katolícku tlačiareň na území Horného Uhorska. Po období protihabsburských povstaní došlo k obnoveniu činnosti tlačiarne v roku 1716, keď bol vďaka finančnému daru zakúpený bardejovský typ písma. Hoci už v 17. storočí bolo v tlačiarňi vytlačených niekoľko diel, jej produktívne obdobie nastalo od 30. rokov 18. storočia a súviselo s pedagogickou a vedeckou činnosťou univerzity. V akademickej tlačiarňi sa tlačili rôzne druhy tlačí: dizertácie a práce profesorov, vedecké diela, promočné tlače aj verejnou obľúbené jezuitské kalendáre. Z hľadiska vedných odborov išlo o teologické práce, homiletickú literatúru a polemické spisy, určené najmä pre študentov teologickej fakulty, diela z prírodných vied a filozofie pre potreby študentov filozofickej fakulty, gramatické príručky, slovníky a diela antických autorov určené pre študentov gymnázia. Medzi významné práce vydané univerzitnou tlačiarňou patria diela Samuela Timona, Gabriela Serdahelyho, alebo Petra Krištofa.

Lekáreň

Súčasťou jezuitských kolégií vo viacerých mestách boli lekárne. Splňali funkciu v starostlivosti o chorých a chudobných, ktorá bola súčasťou pôsobenia rádu. **Jezuitské lekárne** sa vyznačovali dobrou vybavenosťou, vysokou odbornosťou lekárnikov a sociálnymi službami, najmä poskytovaním liekov zadarmo pre chudobných. Jezuitskí lekárnici boli univerzitne vzdelaní a z tohto dôvodu predstavovali konkurenciu pre tradične vzdelávaných mestských lekárnikov. Pri košickom kolégiu bola lekáreň založená s najväčšou pravdepodobnosťou v rokoch 1661 – 1662. Nachádzala sa v severnej časti kolégia. Tvorili ju oficína, laboratórium, sklad a knižnica. Jezuitské lekárne boli umiestňované na prízemí budovy kolégia, oddelené od klauzúry a vybavené hodnotným nábytkom. Často sa v ich blízkosti nachádzala záhrada. Pôvodný názov košickej lekárne bol *Apotheca Beatae Mariae Virginis Societatis Jesu Collegii Cassoviensis*, neskôr *Ad oculum Dei*. Vysoká odbornosť a vybavenie, ktoré charakterizovali jezuitskú lekáreň spôsobil úpadok a napokon zánik mestskej lekárne. Po zrušení jezuitského rádu bola lekáreň vydražená a ostala v rukách posledného jezuitského lekárnika Christiana Schramma.

Kráľovská akadémia v Košiciach

Kráľovské akadémie poskytovali vyššie vzdelávanie pre absolventov gymnázií a boli zamerané na prípravu budúcich úradníkov pre štátnu a verejnú správu, súdnictvo a hospodárstvo. Organizačne podliehali riaditeľom školských obvodov. Na čele akadémie stál **riaditeľ** nazývaný prodirector, ktorý mohol byť menovaný len so súhlasom panovníka. Jeho povinnosťou bolo podávať správy hlavnému riaditeľovi školského obvodu, dohliadať na disciplínu študentov a profesorov a predsedáť verejným skúškam. Ďalším orgánom v správe akadémii bol senát, ktorý zasadal dvakrát v mesiaci. Senátu predsedal riaditeľ. Na akadémii pôsobili profesori, z ktorých mnohí boli klerici a bývalí jezuiti.

Výučba na kráľovských akadémiách sa koncentrovala do dvoch kurzov – dvojročného filozofického kurzu, ktorý prebiehal na filozofickej fakulte a dvojročného právnického kurzu na právnickej fakulte. **Filozofický kurz** bol povinný pre všetkých študentov, ktorí chceli pokračovať v štúdiu na univerzite. V rámci neho sa v prvom ročníku študenti venovali logike, matematike, prírodopisu, dejinám Uhorska a dejinám filozofie. V druhom ročníku sa vyučovali cirkevné dejiny a dejiny vedcov Uhorska, fyzika, filozofia mravnosti, matematika, dejiny vládcov a metafyzika. V rámci filozofického kurzu boli možnosťou výberové prednášky z gréčtiny, heraldiky, cvičenia z nemeckého a latinského jazyka. Maďarský jazyk sa začal vyučovať povinne od roku 1792. **Právnický kurz** pozostával z výučby prirodzeného, verejného a medzinárodného práva, cirkevného práva a dejín remesiel, obchodu a peňažníctva v prvom roku. V druhom roku sa vyučovali dejiny uhorského a zvykového práva, dejiny staroveku a stredoveku, všeobecné dejiny, náuka o obchode, uhorské právo a finančníctvo. Veľký dôraz sa kládol na mravnú a náboženskú výchovu. Podľa nariadení Ratio educationis mala mať každá akadémia knižnicu a dva kabinety – kabinet minerálnych zbierok a fyzikálny kabinet.

Výučba na kráľovských akadémiách prebiehala v latinčine, s výnimkou obdobia vlády Jozefa II., keď bola vyučovacím jazykom nemčina. Školský rok trval 10 mesiacov, výučba sa začínala v novembri a končila 1. septembra.

Obr. 6 Interiér knižnice Právnickej akadémie v rokoch 1903 – 1911, Východoslovenské múzeum v Košiciach, fond Historická a umelecká fotografia, V. 2115

K organizačnej zmene v pôsobení kráľovských akadémií dochádza počas akademického roka 1849/1850. Rakúske ministerstvo kultu a výučby vydalo v októbri 1850 nariadenie, podľa ktorého boli zriadené **cisársko-kráľovské právnické akadémie**. Predmety vyučované na pôvodnej filozofickej fakulte sa preniesli do gymnaziálnej výučby, čím vzniklo osemtriedne, tzv. hlavné gymnázium. Dvojročné právnické štúdium zabezpečovali štyri katedry. Profesori sa stali štátnymi úradníkmi, menovaní boli panovníkom na návrh ministra školstva. Okrem riadnych profesorov pôsobili na akadémii aj mimoriadni a pomocní profesori. Na čele akadémie stál panovníkom menovaný riaditeľ.

Od školského roka 1850/51 sa pôvodná kráľovská akadémia transformovala na **Cisársko-kráľovskú právnickú akadémiu v Košiciach**. Reorganizácia školstva z roku 1855 priniesla pre kráľovské akadémie nasledujúce zmeny: štúdium na právnických akademiách sa predĺžilo na 3 roky, na šiestich katedrách sa vyučovalo 12 predmetov. Od tohto obdobia sa ako vyučovací jazyk vybraných predmetov používala popri maďarčine nemčina. Na konci tretieho roka skladali študenti sudcovskú štátnu skúšku z občianskeho práva, trestného práva a sporového poriadku. Tí absolventi, ktorí sa uchádzali o doktorát z práva, pokračovali ďalej v štúdiu na univerzitách.

K menším organizačným zmenám vo výučbe na právnických akademiách došlo v 60. rokoch 19. storočia. Po rakúsko – uhorskom vyrovnaní prešli právnické akadémie pod uhorské ministerstvo školstva.

V 70. rokoch uskutočnila uhorská vláda viaceré reformy vysokoškolského vzdelávania. Boli zriadené nové univerzity (Kluž, Záhreb) a v prípade právnických akadémií bolo v roku 1874 vydané nariadenie o novom organizačnom štatúte právnických akadémií, ktoré sa premenovali na právovedecké a štátovedecké fakulty a štúdium na nich sa predĺžilo na 4 roky. Na Právnickej akadémii v Košiciach došlo k zriadeniu 8 katedier. Vznikla napríklad samostatná katedra rímskeho práva, alebo katedra administratívneho práva a štatistiky, zvyšovali sa nároky na vedeckú a pedagogickú kvalifikáciu profesorov. Štúdium na právnických akademiách sa končilo základnými skúškami a štátnymi skúškami z právnych a štátnych vied. Keďže právnické akadémie nedisponovali promočnými právom, ich absolventi často pokračovali v štúdiu na univerzitách, kde mohli získať doktorát z právnych a politických vied.

Na začiatku 20. storočia došlo k transformácii a reforme školského systému, ktorá v prípade Právnických akadémií znamenala zriadenie miesta tajomníka (sekretára), ktorý mal na starosti administratívu a k zriadeniu funkcie dekana, ktorý nahradil riaditeľa. Dekan bol volený profesorským zborom a menovaný a potvrdený ministrom školstva.

Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní dochádza k spoločenskému prehodnoteniu významu a funkcie právnických akadémií. Uhorské ministerstvo školstva sa v poslednej tretine 19. storočia pokúšalo o zjednotenie právnického vzdelávania a hoci táto iniciatíva nebola úspešná, postupne sa ukazovali nevýhody štúdia na právnických akadémiách v porovnaní s univerzitným štúdiom. Keďže právnické akadémie nemali promočné a habilitačné právomoci a pri vykonávaní istých právnických profesií sa začal vyžadovať doktorát z práva, ich význam a opodstatnenosť sa znížil. Túto skutočnosť reflektovalo aj ministerstvo školstva, ktoré v roku 1880 vyzvalo vedenie právnických akadémií, aby našli vhodný spôsob ich vzájomného zlučovania. Na túto iniciatívu reagovali akadémie a miestne samosprávy snahou o posilnenie ich postavenia ako regionálnych akademických inštitúcií. Predstavitelia mesta Košíc adresovali v roku 1882 uhorskému parlamentu memorandum, v ktorom žiadali, aby bola v Košiciach znovu zriadená univerzita. Tieto snahy mesta využila vláda na to, aby mesto financovalo novú budovu pre Právnickú akadémiu, kde sa akadémia presťahovala v roku 1894. Zároveň došlo k poštátňeniu košickej právnickej akadémie. Roky pred vypuknutím prvej svetovej vojny charakterizovalo úsilie mesta vybudovať väčšiu univerzitnú infraštruktúru, zmarilo ich zriadenie dvoch nových univerzít v Debrecíne a Bratislave v roku 1912. Prísľuby ministra školstva o zriadení dvoch katedier budúcej filozofickej fakulty na košickej akadémii ostali iba vo verbálnej rovine, pretože v roku 1914 vypukla prvá svetová vojna. Po vzniku ČSR bola situácia maďarských vysokých škôl na území nového štátu komplikovaná. Hoci došlo k predĺženiu pôsobenia akadémie do šk. roka 1921/22, s ďalším pôsobením tejto vysokej školy sa v novom štáte nepočítalo a tak bola na základe **vládneho nariadenia č. 276/1921 Zb. z. a n. z 11. 8. 1921** zriadená Právnická fakulta Komenského univerzity v Bratislave a zároveň zrušená Právnická akadémia v Košiciach.

Inštitúcie terciárneho vzdelávania v medzivojnovom období

Štátna vysoká škola technická M. R. Štefánika

Zrušenie Právnickej akadémie spôsobilo absenciu vysokoškolskej inštitúcie v Košiciach na dlhých 16 rokov. Počas nich v meste pretrvávali snahy o umiestnenie vysokej školy spojené s hnutím slovenských vysokoškolákov v Brne, ktorí žiadali založenie vysokej školy technického typu na Slovensku. 25. júna 1937 bola v Košiciach zriadená zákonom č. 170/1937 Zb. a vládnym nariadením č. 164/1937 **Štátna vysoká škola technická M. R. Štefánika**. Svoju činnosť začala akademickým rokom 1938/1939. Jej prvým rektorom sa stal profesor Juraj Hronec. Po Viedenskej arbitráži sa škola presunula najprv do Prešova, neskôr do Martina a napokon do Bratislavy, kde sa transformovala na Slovenskú vysokú školu technickú.

Inštitúcie terciárneho vzdelávania po Viedenskej arbitráži

Po Viedenskej arbitráži sa Košice stali súčasťou Maďarska. V politike maďarskej vlády zohrávali dôležitú úlohu a mali sa opäť stať sídlom vysokoškolských inštitúcií, prípadne univerzity. V tomto období pôsobilo v Košiciach niekoľko vysokých škôl.

Maďarská kráľovská štátna vysoká škola obchodná

Dňa 9. augusta 1939 zriadili regent Miklós Horthy a minister kultu a školstva (MKaŠ) Bálint Hóman **Maďarskú kráľovskú štátnu vysokú školu obchodnú**, ktorá sídlila na Kováčskej ulici č. 26, v priestoroch niekdajšej historickej Právnickej akadémie. Svoju činnosť začala 15. septembra 1939. Jej riaditeľom sa stal doktor Károly Stolpa. Pedagogické osadenstvo menoval buď regent Horthy alebo MKaŠ. V radoch vysokoškolských profesorov a pedagógov pôsobili: Dr. András Schranz, Dr. László Hévey, Dr. Zoltán Bacskey, Dr. Ivan Ókeri-Polzovics a ďalší. Počet poslucháčov, ktorí sa delili na riadnych (s maturitou) a mimoriadnych, sa pohyboval v rozmedzí 200 až 280. Po absolvovaní dvojročného štúdia im bolo udelené vysvedčenie z obchodných vied. Nariadeniami MKaŠ boli zriadené aj postgraduálne a osobitné študijné semináre pre výchovu ekonomických a národohospodárskych odborníkov. Študenti boli nielen maďarskej národnosti, ale aj slovenskej, rusínskej, nemeckej či židovskej. Nariadením MKaŠ škola ukončila svoju výučbu dňa 13. apríla 1944.

Kňazský seminár (Biskupská teologická vysoká škola) a učiteľský ústav (Katolícky učiteľský ústav)

Po Viedenskej arbitráži odišla väčšina slovenských seminaristov študovať teológiu do Bratislavy a Spišskej Kapituly. Tí ktorí zostali, dokončili svoje štúdium v latinčine. **Kňazský seminár (Biskupská teologická vysoká škola)** na Hlavnej ulici č. 89 a v rámci neho zriadený **Katolícky učiteľský ústav**, sídliači na Kováčskej ulici č. 48, predstavovali hlavné cirkevné vzdelávacie inštitúcie v meste. Miesto rektora zastával najprv Dr. Rudolf Prónai a neskôr Dr. Béla (Vojtech) Wick. Vicerektorom bol Dr. Zoltán Antal, spirituálom Dr. Melichar Zelený, študijným prefektom Dr. Pál Brezanóczy. Medzi ďalších pedagógov patrili: Dr. Emil Sebeczky, Dr. József Nagy, Dr. László Hévey, Dr. Francesco Marino Marioli a tiež Dr. Anton Harčar, ktorý bol za svoju proslovenskú politiku v Slovenskom katolíckom kruhu a svoje sympatie k Strane slovenskej národnej jednoty odvolaný z funkcie.

Jezuitská filozofická vysoká škola

Ďalšou cirkevnou inštitúciou v Košiciach bola **Jezuitská filozofická vysoká škola**, ktorá sídlila na dnešnej Komenského ulici č. 14. Škola poskytovala vyššie filozofické a teologické štúdium pre budúcich členov jezuitského rádu, ktoré trvalo tri roky. Rektorom bol Dr. József Domby a prorektorom Dr. Ede Lányi. Ako pedagógovia na nej pôsobili Dr. József Jánosi, József Fejér, Dr. Ferenc Zborovszky a Dr. Tibor Mátyás. Počas druhej svetovej vojny na tejto škole študovali aj poľskí a slovenskí novíci.

Maďarská kráľovská vojenská letecká akadémia M. Horthyho

Maďarská kráľovská vojenská letecká akadémia Miklósa Horthyho bola zriadená Ministerstvom národnej obrany v októbri 1939. Akadémia, ktorá sídlila na dnešnej Komenského ulici nadväzovala na tradíciu vojenskej leteckej školy z roku 1919. V decembri 1942 došlo k zmene názvu akadémie na Maďarskú kráľovskú vojenskú leteckú akadémiu hrdinu Istvána Horthyho z Nagybánje. Plnila primárne účel vojenského zriadenia, hoci sa zaradovála medzi vysoké školy. Medzi pedagógov patrili okrem vojenských odborníkov aj jazykoví lektori.

Maďarský kráľovský krajinský ústav verejného zdravotníctva

Maďarský kráľovský krajinský ústav verejného zdravotníctva, tiež známy pod názvom Maďarský kráľovský štátny ošetrovateľský a poradensko-zdravotný ústav – tzv. „Zelený kríž“, ponúkal 6-semesterálne nadstavbové pomaturitné diplomové štúdium pre stredný zdravotný a pedagogický personál, pričom sa špecializoval na potreby verejného zdravotníctva a ošetrovateľstvo a sociálnu prácu. Bol zriadený vládou v roku 1939 a výučba v ňom sa začala 15. októbra 1939. Ústav slúžil ako jeden zo štyroch celoštátnych ústavov a bol podporovaný aj mestským magistrátom. Jeho sídlo sa nachádzalo v bývalom Sociálnom dome v areáli Štátnej nemocnice na dnešnej Rastislavovej ulici č. 43. Ústav poskytoval štúdium pre 120 študentiek. Na poste riaditeľky pôsobila Gabriella Duchon.

Inštitúcie terciárneho vzdelávania po 2. sv. vojne, založenie Univerzity Pavla Jozefa Šafárika

Po druhej svetovej vojne sa mesto a vzdelávacie inštitúcie ocitli v nových podmienkach. Prvou iniciatívou bolo zriadenie Komitétu pre návrat Vysokej školy technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika do Košíc v júli 1945, ktorému predsedal prof. Ing. Dr. Samuel Križka. Pôsobilo v ňom 35 vysokopostavených členov, medzi nimi štyria podpredsedovia ústrednej vlády, prof. Ing. Juraj Hronec a kanonik Anton Harčar.

Vysoká škola poľnohospodárstva a lesného inžinierstva

Po nevydarenom pokuse o návrat techniky do Košíc sa komitétu podarilo prostredníctvom nariadenia SNR zo dňa 27. marca 1946 zriadiť **Vysokú školu poľnohospodárstva a lesného inžinierstva** (VŠPLI). Škola otvorila prvýkrát svoje brány v zimnom semestri 1946/1947. Prvým rektorom VŠPLI sa stal profesor Martin Novacký, ktorého neskôr vystriedal prof. Dr. Ing. Gregor Chomkovič. VŠPLI pôsobila v Košiciach šesť rokov (1946 – 1952). V roku 1952 sa škola rozdelila a prešla do Zvolena (Vysoká škola lesnícka a drevárska) a Nitry (Vysoká škola poľnohospodárska).

Pobočka Lekárskej fakulty Slovenskej univerzity

Nedostatok odborníkov v školstve a zdravotníctve a nutnosť vytvoriť v priestore východného Slovenska nové kultúrne a vzdelávacie centrum viedli k snahe založiť univerzitu s lekárskou, filozofickou, právnickou, prírodovedeckou a najmä pedagogickou fakultou. Košická lekárska fakulta fungovala v rokoch 1948 až 1959 ako **pobočka Lekárskej fakulty UK** v Bratislave. Potom ju začlenili do novozriadenej Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Pobočka Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity

Pobočka Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity bola zriadená v roku 1949 a sídlila v budove bývalej učiteľskej akadémie Angelinum, vybudovanej na okraji historického jadra Košíc, ktorá patrila medzi najstaršie budovy určené na vzdelávanie. V roku 1952 vedenie a fakultná rada iniciovali kroky smerujúce k zriadeniu samostatnej pedagogickej fakulty v Košiciach. V dôsledku novej organizácie vysokých škôl bola táto požiadavka zamietnutá a pobočka dislokovaná do Prešova.

Vysoká škola veterinárska

Prvýkrát sa myšlienka zriadiť vysokú školu veterinárneho vzdelávania na Slovensku objavila v roku 1939, ale k jej naplneniu došlo až po druhej svetovej vojne. **Vysoká škola veterinárska** v Košiciach bola založená v roku 1949 a dodnes je jedinou vysokou školou pre tento typ vzdelávania na Slovensku. Dňa 30. 9. 1949 sa uskutočnili prijímacie pohovory a 3. októbra 1949 bol zápis do 1. ročníka. V roku 1952 došlo k zlúčeniu VŠV s Poľnohospodárskou fakultou Vysokej školy poľnohospodárskej a lesníckej, pričom v Košiciach vznikla Veterinárska fakulta Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre. Akademici tejto fakulty sa snažili o prinavrátenie samostatnosti, čo sa podarilo v roku 1968 schválením zákona o zriadení Vysokej školy veterinárskej v Brne a v Košiciach.

Vysoká škola technická

K založeniu **Vysokej školy technickej** v Košiciach došlo na základe vládneho nariadenia z 8. júla 1952. Od začiatku pôsobenia mala fakultu ťažkého strojárstva, banícku fakultu a hutnícku fakultu. V roku 1969 pribudla elektrotechnická fakulta a v roku 1976 stavebná. V roku 1991 sa premenovala na Technickú univerzitu v Košiciach. Od roku 1992 je jej súčasťou aj ekonomická fakulta a v roku 1998 bola založená fakulta úžitkových umení. Najnovšou fakultou je Letecká fakulta, ktorá bola zriadená 1. februára 2005 a je nástupníckou organizáciou Vojenskej leteckej akadémie generála Milana Rastislava Štefánika v Košiciach.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika

Významné výročie založenia Košickej univerzity, ktoré pripadlo na rok 1957, podnietilo zriadenie **Jubilejného výboru pre oslavy 300. výročia založenia Košickej univerzity** (1955 – 1957). Výbor, ktorý tvorili významné osobnosti vedeckého a kultúrneho života Košíc, sa snažil o spojenie historického odkazu a univerzitnej tradície v meste s úsilím o založenie novej univerzity v Košiciach. Výsledkom zasadaní Jubilejného výboru bolo **Memorandum z roku 1957**, ktoré zdôrazňovalo historickú tradíciu Košickej univerzity a jej prepojenie na vtedajšie vysoké školy a vyzdvihovalo potrebu založenia univerzity na východnom Slovensku. Vrcholné štátne, stranícke a krajské orgány síce súhlasili so zriadením univerzity v Košiciach od akademického roka 1957/1958, avšak z ideologických dôvodov odmietli odkaz na historickú tradíciu jezuitskej univerzity.

V tom období pôsobili v Košiciach dve detašované fakulty: Lekárska fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Veterinárska fakulta Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre. Filologická fakulta Vysokej školy pedagogickej v Prešove bola taktiež detašovanou fakultou Vysokej školy pedagogickej v Bratislave.

Úsilie Jubilejného výboru sa naplnilo prijatím vládneho nariadenia dňa 12. augusta 1959, ktoré ustanovilo novú univerzitu týmito slovami: „zriaďuje sa Univerzita v Košiciach s fakultou lekárskou v Košiciach a s fakultou filozofickou so sídlom v Prešove. Lekárska fakulta sa zriaďuje z Pobočky Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave so sídlom v Košiciach, Filozofická fakulta sa zriaďuje z Filologickej fakulty Vysokej školy Pedagogickej v Bratislave so sídlom v Prešove.“

Nová univerzita, ktorej názov bol stanovený vládny nariadením z 24. novembra 1959 na „Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach“, bola slávnostne otvorená dňa 1. septembra 1959. Prvým rektorom UPJŠ sa stal prof. MUDr. Jozef Pajtáš, okrem neho boli menovaní dvaja prorektori (doc. MUDr. Imrich Ivančo za Lekársku fakultu a doc. PhDr. Tibor Halečka za Filozofickú fakultu).

Súčasťou UPJŠ sa v roku 1964 stala Pedagogická fakulta so sídlom v Prešove a v roku 1973 novozriadená Právnická fakulta.

V 90. rokoch sa súčasťou UPJŠ stali novozriadené bohoslovecké fakulty (Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta a Pravoslávna bohoslovecká fakulta), obe so sídlom v Prešove.

Významnou udalosťou v dejinách univerzitného vzdelávania na východnom Slovensku bolo rozdelenie UPJŠ na dve univerzity zákonom č. 361/1996 Z. z. Súčasťou UPJŠ ostala Lekárska, Právnická a Prírodovedecká fakulta, ktoré dovtedy sídlili v Košiciach. Filozofická, Pedagogická a bohoslovecké fakulty so sídlom v Prešove sa stali súčasťou novozaloženej Prešovskej univerzity v Prešove. V roku 1998 sa UPJŠ rozšírila o Fakultu verejnej správy. Ako posledná bola založená Filozofická fakulta v roku 2007, čím sa dotvorila štruktúra UPJŠ ako univerzity so zastúpením všetkých tradičných univerzitných fakúlt.

Otázky:

- 1. Vymenujte inštitúcie, ktoré reprezentujú univerzitné vzdelávanie v dejinách Košíc a ostatné akademické inštitúcie, ktoré v meste pôsobili.**
- 2. Aký význam pre mesto a širší región malo založenie jezuitskej univerzity v 17. storočí? Kto bol zakladateľom a fundátorom univerzity?**
- 3. Ako ovplyvnili terciárne vzdelávanie v Košiciach zmeny politických systémov a hraníc v 20. storočí?**

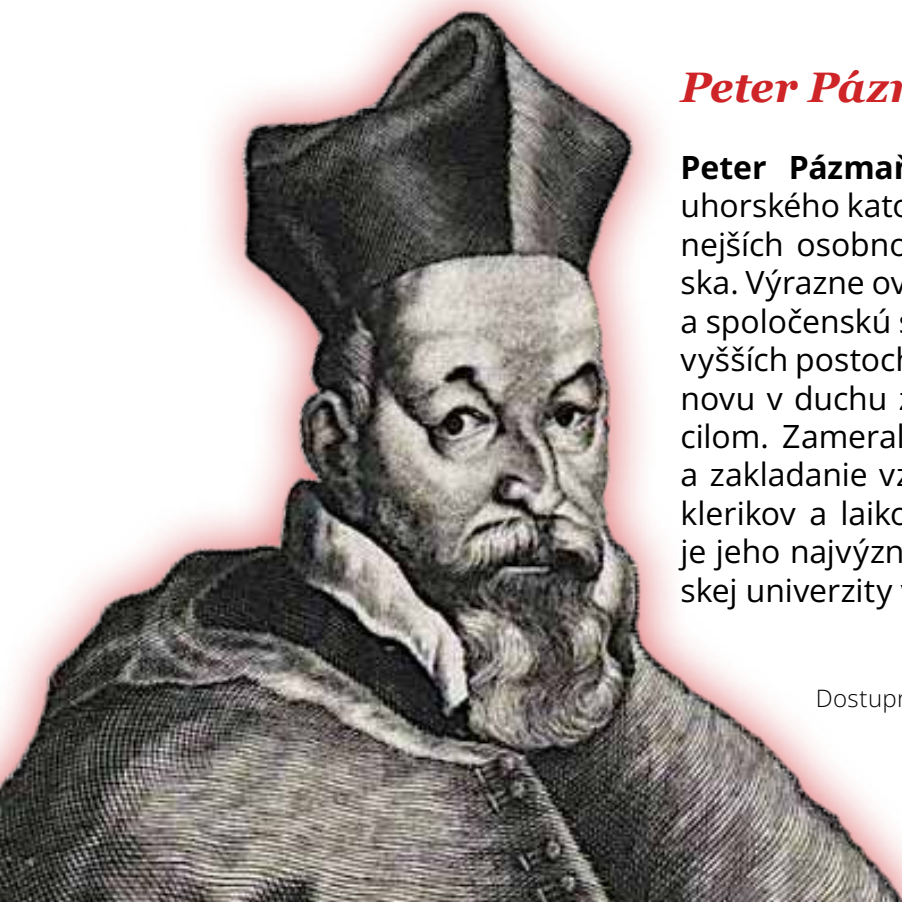
OSOBNOSTI

Otcovia zakladatelia

16. storočie je v cirkevných dejinách uhorskej katolíckej cirkvi označované ako storočie úpadku. Bitka pri Moháči a jej politické dôsledky, nástup reformácie a okupácia častí Uhorska Osmanmi nespôsobili len stratu mocenských pozícií cirkvi, ale rozpad jej štruktúry, obrovský úbytok veriacich a kňazov a zánik kláštorov. V tejto situácii bola nevyhnutná obnova cirkvi na všetkých úrovniach, v ktorej zohrali v priebehu 16. a 17. storočia významnú úlohu uhorskí prelāti a jezuiti. Jednou z prvých výrazných osobností v radoch katolíckych cirkevných hodnostárov bol arcibiskup Mikuláš Oláh (1493 – 1568), ktorého program obnovy katolíckej cirkvi prebiehal paralelne s Tridentským koncilom a aplikoval jeho princípy na lokálnej úrovni. Dôležitú úlohu v tomto procese malo zohrávať školstvo a vzdelávanie kňazov. Mikuláš Oláh preto sústredil diecézne školstvo do Trnavy, kde sa presťahoval spolu s kapitulou kvôli Osmanskej okupácii Ostrihomu. Najlepšie výsledky na poli školstva a výučby mali v danom období členovia Spoločnosti Ježišovej, ktorá zažívala vzostup v celoeurópskom meradle. Mikuláš Oláh pozval jezuitov do Uhorska a v roku 1561 bolo založené prvé kolégium v Trnave. Ďalšími biskupmi, ktorí sa zaslúžili o usadenie jezuitov v Uhorsku a podporovali ich misijné aktivity boli kaločský biskup Juraj Draškóczy, ostrihomskí arcibiskupi František Forgáč (Forgách) a Juraj Lippay. Pre dejiny jezuitského vzdelávania v Uhorsku a na území Slovenska predstavujú kľúčové osobnosti „otcovia zakladatelia“ dvoch jezuitských univerzít - Peter Pázmaň a Benedikt Kišdy.

Peter Pázmaň (Pázmány)

Peter Pázmaň (Pázmány), „architekt obnovy uhorského katolicizmu“, bol jednou z najvýznamnejších osobností v dejinách novovekého Uhorska. Výrazne ovplyvnil dobovú politickú, cirkevnú a spoločenskú situáciu. Vo funkcii preláta na najvyšších postoch katolíckej cirkvi sa snažil o jej obnovu v duchu zásad prijatých Tridentským koncilom. Zameral sa najmä na oblasť vzdelávania a zakladanie vzdelávacích inštitúcií pre výchovu klerikov a laikov. Z hľadiska univerzitných dejín je jeho najvýznamnejším činom založenie Trnavskej univerzity v roku 1635.

Obr. 7 Podobizeň Petra Pázmaňa.
Dostupné na internete: <https://sala.sk/clanok/peter-pazmany-peter-pazman-petrus-pazmanus>

Pázmaňova cirkevná kariéra sa odohrávala na pozadí vážnej krízy uhorskej katolíckej cirkvi. Na začiatku svojho profesionálneho života pôsobil v Šali a v Košiciach (1601 – 1603) a na dvore arcibiskupa Františka Forgáča, ktorý bol jeho mentorom a spovedníkom (1607 – 1615). Medzi osobné charakterové vlastnosti Petra Pázmaňa patrila energickosť a extroverzia. Premietali sa aj do programového úsilia o zlepšenie pomerov v uhorskej katolíckej cirkvi, ktoré vychádzalo zo záverov Tridentského koncilu a sústredilo sa na vzdelávanie kňazov, dodržiavanie celibátu, liturgickú reformu a navrátenie majetkov cirkvi. V tejto línii sa nieslo pôsobenie Pázmaňa v najvyšších cirkevných funkciách ostrihomského arcibiskupa (1616) a kardinála (1629). Pázmaňovu činnosť na poli vzdelávania charakterizovalo zakladanie katolíckych inštitúcií. Stál pri založení jezuitského gymnázia v Bratislave, v roku 1624 založil vo Viedni seminár pre uhorských študentov (Pázmaneum), v Trnave burzu sv. Vojtecha pre chudobných študentov, šľachtický konvikt a kňazský seminár. Najvýznamnejším zakladateľským počinom bolo založenie Trnavskej univerzity v roku 1635. Podľa vzoru univerzity v Štajerskom Hradci išlo o dvoj fakultnú univerzitu (filozofická a teologická fakulta), určenú na vzdelávanie budúcich kňazov a laikov, ktorú spravovali jezuiti. V ideovej rovine, ale s konkrétnym plánom na hospodárske zabezpečenie, pripravoval Pázmaň pôdu pre založenie Košickej univerzity.

Okrem pôsobenia v oblasti vzdelávania charakterizovala Petra Pázmaňa jeho vlastná rozsiahla literárna produkcia, z ktorej bolo mnoho písomností v maďarskom jazyku. Pázmaň bol nazývaný „umelcom maďarského jazyka“ a zásadne prispel k jeho rozvoju. Medzi najfrekvencovanejší žánre patrili kázne a polemické spisy, preklady cirkevných a liturgických diel do maďarčiny. Pázmaňova literárna činnosť stála v službách katolíckej viery, často vstupoval do diskusie s protestantskými teológmi a písal tvrdé polemické spisy proti kalvínom a ostatným protestantom. Jeho intelektuálne a literárne dielo nezastrel fakt, že vo funkcii uhorského prímasa a kardinála bol Pázmaň významným politickým aktérom svojej doby. Obranu a šírenie katolíckej viery spájal s politickou mocou Habsburgovcov, bol ideológom koncepcie Uhorska ako „apoštolského kráľovstva“ a horlivým kazateľom, ktorý priviedol ku konverziám viacerých predstaviteľov uhorskej aristokracie. Nebol len významným katolíckym intelektuálom, predstaviteľom cirkevnej elity ale aj spoločensky činným človekom v duchu jezuitskej formácie k *vita activa*. Jeho dôraz na barokovú zbožnosť postrádal formalizmus a prostredníctvom literárneho umenia sa dokázal prihovárať aj predstaviteľom opačného ideového tábora. O veľkosti a význame tejto osobnosti pre uhorské a slovenské dejiny svedčí neustály záujem o jeho život a dielo, najmä v maďarskej historiografii. V slovenskej historiografii sa v najväčšej miere zdôrazňuje založenie univerzity v Trnave, ktorá bola prvou jezuitskou univerzitou na území Slovenska a Uhorska.

Benedikt Kišdy (Kisdy)

V historiografii a historickej pamäti Košíc vystupuje Benedikt Kišdy (Kisdy) ako jágerský biskup, sídliači s kapitulou v meste, zakladateľ Košickej univerzity a kňazského seminára. Vďaka svojmu zakladateľskému úsiliu na poli vzdelávania patrí medzi významné osobnosti Košíc v 17. storočí. Zmienky o ňom nájdeme už v dobovej jezuitskej historickej spisbe z 18. storočia a v práci Mikuláša Schmittha o dejinách jágerského biskupstva. Benedikta Kišdyho spomínajú vo svojich dielach kronikári 19. storočia – Ján Plath a Jozef Tutkó a autor práce o katolíckom vzdelávaní Róbert Farkas. Vďaka štúdiu Ondreja R. Halagu o Košickej univerzite sa historická pamäť na Benedikta Kišdyho uchovávala aj v dielach historikov vychádzajúcich počas obdobia komunizmu. Po roku 1989 došlo k obnoveniu záujmu o jeho osobnosť, najmä v súvislosti so založením Košickej univerzity. V súčasnosti je po Kišdym pomenovaná ulica v širšom centre mesta.

Benedikt Kišdy pochádzal z mestečka Sečany v Novohradskej stolici (dnes Szécsény v Maďarsku). Narodil sa v roku 1598, alebo 1599, jeho pôvod dodnes nie je dostatočne objasnený. Vzdelanie získal na jezuitských školách - gymnáziu v Trnave, Viedenskej univerzite a v Ríme na Collegium Germanicum et Hungaricum. V roku 1622 prijal kňazskú vysviacku a po nej pôsobil v Trnave ako kaplán Petra Pázmaňa. Z tohto obdobia je známy svojou rekatolizačnou činnosťou. Na diecéznej synode v Trnave v roku 1629 bol vymenovaný za diecézneho examinátora. Od tohto bodu sa rozvíjala Kišdyho cirkevná kariéra. Na jej začiatku získal titul prepošta vo Svätom Jure, neskôr v Hatvane a potom v Ostrihomí. Po smrti ostrihomského arcibiskupa Petra Pázmaňa vymenoval jeho nástupca Benedikta Kišdyho za svojho generálneho vikára. Najvyššie cirkevné hodnosti získaval od roku 1644, medzi nimi post sriemského biskupa, post biskupa Veľkého Varadína, titul bratislavského prepošta a kráľovského radcu. Obe sídla biskupstiev boli v tom čase okupované Turkami. Nakoniec sa v roku 1648 stal jágerským biskupom a županom Hevešskej a Szolnockej stolice. Z tohto obdobia pôsobenia je známa jeho účasť na zasadnutí uhorského snemu a v diplomacii.

Obr. 8 Podobizeň Benedikta Kišdyho.
Dostupné na internete: https://en.wikipedia.org/wiki/Benedict_Kisdy

Sídlo jágerského biskupa bolo v čase nástupu Benedikta Kišdyho v rukách Osmanov a jágerská kapitula pôsobila od konca 16. storočia v Košiciach a v Jasove. Vďaka Benediktovi Kišdymu sa kapitula presunula pred rokom 1649 späť do Košíc. Sídлом biskupa a kapituly sa stal bývalý františkánsky kostol, biskup Kišdy však pôsobil aj v Jasove, kvôli hodnosti prepošta premonštrátskeho opátstva. Práve pôsobenie vo funkcii jágerského biskupa, ktoré trvalo 12 rokov až do Kišdyho smrti, je z pohľadu dejín vzdelávania v živote tejto osobnosti najvýznamnejšie. Benedikt Kišdy nasledoval príklad Petra Pázmaňa, ktorý ako biskup aktívne naplňoval závery Tridentského koncilu zakladaním vzdelávacích inštitúcií a využíval vzdelávanie ako prostriedok rekatolizácie. Kišdyho zásluhou boli v Košiciach založené dve inštitúcie – **kňazský seminár** (1649) a **univerzita** (1657). V oboch prípadoch bol Benedikt Kišdy fundátorom, ktorý zabezpečil financie a majetky potrebné pre chod týchto inštitúcií. Kým univerzita v rukách jezuitov začala svoju činnosť pomerne skoro po svojom založení, chod seminára bol v prvých rokoch problematický a až ďalší jágerský biskup, Tomáš Pálffy, stabilizoval túto inštitúciu a zabezpečil jej riadne fungovanie. Pre seminár, ktorému Kišdy venoval dom na rohu dnešnej Hlavnej a Alžbetinej ulice a ktorý bol zasvätený sv. Ladislavovi, sa na počesť jeho zakladateľa zaužíval názov Kišdianum.

V biografii Benedikta Kišdyho nachádzame viacero zaujímavých súvislostí. Jednou z nich je jeho vzťah k Petrovi Pázmaňovi, ktorý bol najvýznamnejším katolíckym prelátom svojej doby. Kišdy bol jeho spolupracovníkom a nasledovníkom Pázmaňovho diela v zakladaní vzdelávacích inštitúcií v duchu ustanovení Tridentského koncilu. Ďalším aspektom jeho pôsobenia je vzťah k jezuitom, u ktorých získal vzdelanie a intelektuálnu formáciu a ktorým zveril novozaloženú univerzitu. Dôležité miesto v Kišdyho živote mali františkáni. S konventom v Sečanoch udržiaval kontakty počas celého svojho života, v opustenom františkánskom kostole v Košiciach zriadil svoju rezidenciu, podieľal sa na obnovovaní jeho interiéru a nakoniec si ho zvolil ako miesto svojho posledného odpočinku. Popri duchovnej činnosti a správe diecézy bol Kišdy známy aj ako diplomat a politický aktér, čo zodpovedalo dobovému pôsobeniu prelátov. V protestantských Košiciach dokázal nepochybne vďaka svojim schopnostiam založiť dve katolícke inštitúcie bez konfliktov s mestskou radou. Pozornosť si zaslúžia aj Kišdyho aktivity týkajúce sa vydania katolíckeho spevníka *Canthus Catholici* v latinsko-maďarskej verzii v Trnave v roku 1651. Kišdy sa osobne poznal s jeho autorom, jezuitom Benediktom Szöllősim, ktorý pôsobil istý čas v Košiciach. Vydanie spevníka malo veľký význam pre rozvoj maďarskej jazykovej kultúry, podobne ako neskoršie vydanie *Cantus Catholici* v latinsko-slovenskej verzii. Benedikt Kišdy zomrel v Jasove, 22. júna 1660 a bol pochovaný v Košiciach.

Ženy v dejinách univerzitného vzdelávania

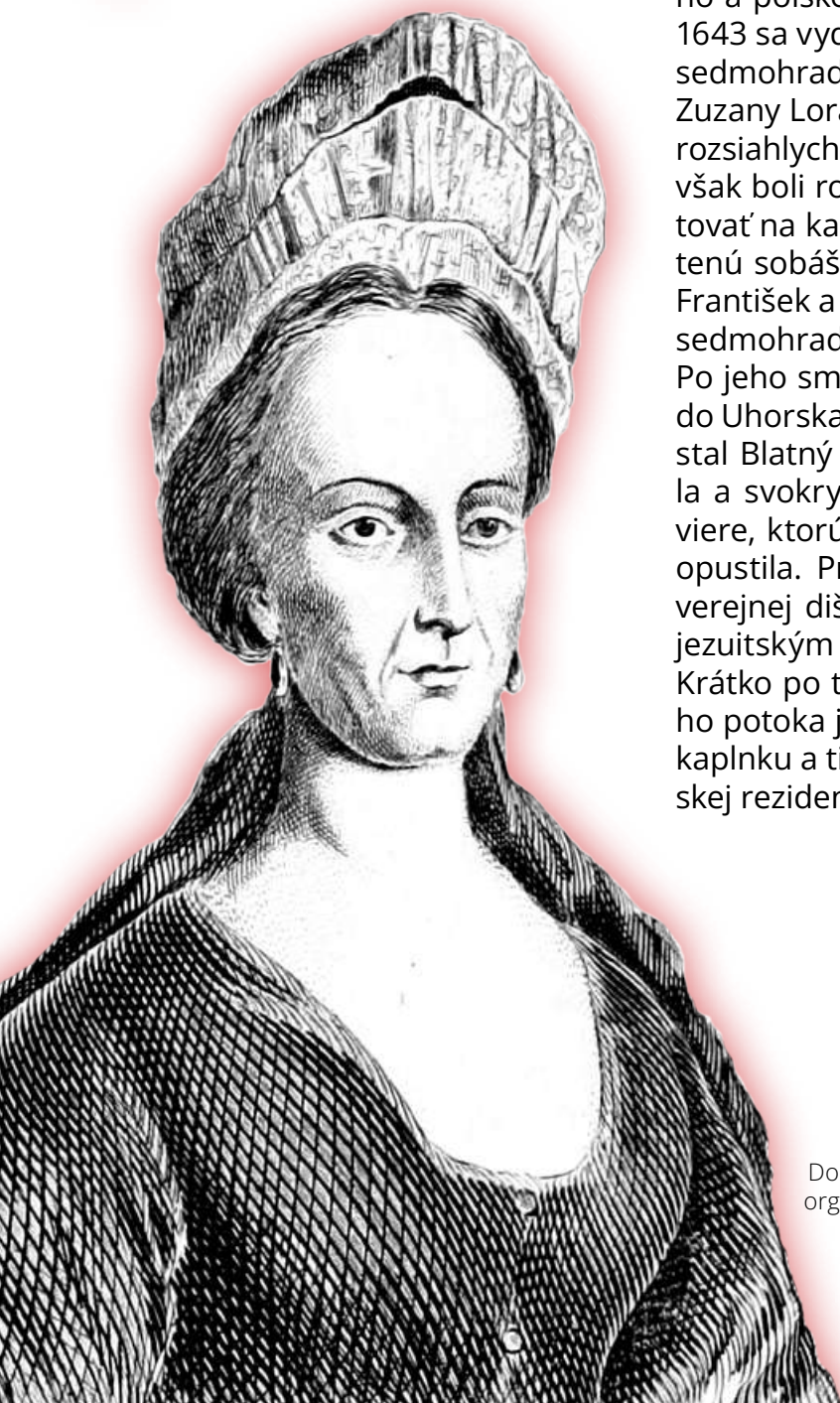
Univerzitné vzdelávanie v období raného novoveku nebolo pre ženy dostupné. V uhorských podmienkach sa otázke vzdelávania dievčat a žien začala venovať pozornosť až v 18. storočí v súvislosti s náboženskými hnutiami, ktoré začali zdôrazňovať rovnosť mužov a žien v otázkach spásy a potrebu vzdelávania žien v náboženskom kontexte. Otázku vzdelávania dievčat a žien prinieslo v teoretickej rovine aj osvietenstvo, ale konkrétne štátne opatrenia na vzdelávanie dievčat sa začali v Habsburskej monarchii spolu so vznikom dievčenských škôl realizovať až na konci 18. storočia. Dovedy sa vzdelávaniu dievčat vo všeobecnosti, aj tým zo šľachtického prostredia, venovalo málo pozornosti a nezmieňujú sa o ňom ani písomnosti, ktoré sa venovali vzdelávaniu šľachtických chlapcov. U tých sa v prostredí uhorskej aristokracie predpokladalo čo najkvalitnejšie vzdelávanie prostredníctvom súkromných učiteľov. V období nárastu písomnej produkcie a administratívy si praktické okolnosti vynútili, aby šľachtické, ktoré spravovali panstvá v čase neprítomnosti manželov, alebo ako vdovy, ovládali čítanie, písanie, vedenie korešpondencie, základy matematiky a ekonómie. Hoci gramotnosť a vzdelanie nepatrili medzi preferované vlastnosti u šľachtických dievčat, zachované pramene – najmä korešpondencia, svedčia o vzdelanostnej úrovni uhorských šľachtícien, ktorá bola veľmi individuálna. Vzdelanie týchto žien bolo zamerané prakticky – na liečenie, vedenie domácnosti, poľnohospodárstvo, varenie. Jednou z mála zmienok o ženskom vzdelávaní v ranom novoveku je kázeň Petra Pázmaňa o vzdelávaní kresťanských dievčat, v ktorej síce odporúča, aby sa dievčatá naučili čítať a čítaním si osvojili mravy, zároveň však považuje za vhodné, aby dievčatá ostávali doma a mimo domácnosť vychádzali len v sprievode svojej matky, pričom najväčšie nebezpečenstvo pre ne predstavovala prítomnosť mužov. Hoci sa v spoločenskom vedomí raného novoveku vzdelanie nespájalo so ženami, v prostredí uhorskej aristokracie sa vyskytovali ženy, ktoré získali vyššie vzdelanie prostredníctvom súkromných učiteľov na aristokratických dvoroch. Medzi najznámejšie vzdelané aristokratky patrili Zuzana Lorántffyová, Katarína Sidónia Petrőczy alebo Katarína Bethlenová, ktoré písali poéziu, prekladali literatúru a mali vlastné knižnice.

Ženy raného novoveku vstupovali do dejín vzdelanosti iným spôsobom než aktívnou participáciou na univerzitnej výučbe. Jednou z možností bol patronát nad vydávaním náboženskej literatúry, podpora rôznych oblastí kultúry a konkrétnych vzdelancov, tlačiarň alebo škôl. Napríklad Zuzana Lorántffyová pozvala do Sárospataku Jána Amosa Komenského, Katarína Bethlenová bola mecénkou Petra Boda. Do dejín Košickej univerzity sa v 17. storočí zapísala Žofia Báthoryová ako fundátorka jezuitského kostola a Zuzana Balašová (Balassa) ako fundátorka šľachtického konviktu, ktorý mal byť pôvodne zriadený v Užhorode. V 18. storočí ďalšie dve šľachtické darovali majetok, alebo kapitál priamo na vzdelávacie ciele. Manželka Alexandra Kecera spolu so svojím manželom financovala rozšírenie výučby práva na univerzite a grófka Szapáryová venovala pre potreby univerzitnej knižnice budovu.

Žofia Báthoryová (Báthory)

Žofia Báthoryová (Báthory) patrí medzi šľachtické ženy, ktoré maďarská a čiastočne aj slovenská historiografia vníma najmä optikou rekatolizačného úsilia. Jej obraz bol v staršej maďarskej historiografii negatívny a znázorňoval ju ako fanatickú rekatolizátorku, ktorá nenávidela protestantizmus a na majetkoch svojho zomrelého manžela násilne šírila katolicizmus.

Žofia pochádzala z rodu Báthory zo Somlyó. Šľachtický rod sa postupne rozdelil na tri vetvy, ktoré boli konfesijne rozdelené na katolíkov a protestantov. Vetva, z ktorej pochádzala Žofia, bola katolícka a vzišlo z nej niekoľko sedmohradských kniežat a jeden kráľ. Žofia sa narodila v roku 1628 (alebo 1629) v Sziládysomlyó (dnešné Rumunsko) do rodiny šľachtica Ondreja Báthoryho a poľskej šľachtickej Anny Zakreszkej. V roku 1643 sa vydala za Juraja Rákociho (Rákóczi), syna sedmohradského kniežata Juraja I. Rákociho a Zuzany Lorántffyovej. Sobášom došlo k spojeniu rozsiahlych majetkov oboch rodov, konfesiónálne však boli rodiny rozdelené. Žofia musela konvertovať na kalvinizmus, hoci išlo o konverziu vynútenú sobášom. V roku 1645 sa páru narodil syn František a o tri roky neskôr sa Žofiin manžel stal sedmohradským kniežatom ako Juraj II. Rákoci. Po jeho smrti v roku 1660 sa Žofia presťahovala do Uhorska a najčastejším miestom jej pobytu sa stal Blatný Potok (Sárospatak). Po smrti manžela a svokry sa Žofia vrátila naspäť ku katolíckej viere, ktorú pravdepodobne vnútorne nikdy neopustila. Proces jej konverzie začal iniciovaním verejnej dišputy o teologických otázkach medzi jezuitským kňazom a reformovaným kazateľom. Krátko po tejto dišpute pozvala Žofia do Blatného potoka jezuitov, ktorým darovala dva domy a kaplnku a tie poslúžili ako základ pre vznik jezuitskej rezidencie v roku 1663.

Obr. 9 Podobizeň Žofie Báthoryovej.
Dostupné na internete: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:TA%281860%29pg064_B%C3%A1thory_Zs%C3%B3fia.jpg

Pre výskum dejín univerzitného vzdelávania v Košiciach je osobnosť Žofie Báthoryovej dôležitá z dôvodu výstavby jezuitského kostola v Košiciach a fundácie pre jezuitské kolégium. Táto skutočnosť poukazuje na blízky vzťah fundátorky k jezuitom. Zo Žofiinho pôsobenia v Blatnom potoku vieme, že jezuiti predstavovali dôležitý nástroj rekatolizácie v kalvínskom meste, ktorá mala do príchodu cisárskeho vojska v roku 1671 charakter misijnej činnosti. Závažným dôsledkom účasti Žofiinho syna Františka I. Rákociho na Vesselényiho sprisahaní, ktorého sa matke podarilo vykúpiť z najhoršieho trestu vďaka intervencii viedenských jezuitov a cisárskeho spovedníka, bol príchod cisárskeho vojska do Blatného Potoka a násilná rekatolizácia na Zemplíne, ktorá nadobudla podobu násilného odoberania kostolov a vyhánania protestantských kazateľov a rektorov škôl.

V posledných rokoch života mal na Žofiu Báthoryovú vplyv jezuita Imrich Kiss, ktorý bol jej spovedníkom a poradcom, vychovávateľom jej syna a pred pôsobením v Blatnom Potoku pôsobil aj v Košiciach. Vzťah Žofie Báthoryovej ku košickým jezuitom sa prejavil v rokoch 1662 – 1663, keď ich oslobodila od daní a poplatkov z niektorých viníc v Zemplínskej a Abovskej stolici. Fundácia pre jezuitské kolégium bola súčasťou Žofiinho testamentu. Jeho prvá verzia z roku 1679 menovala vykonávateľom poslednej vôle spovedníka Imricha Kissa. Druhá verzia testamentu sa zameriavala na to, aby jej ovdovelá nevesta Helena Zrínska nezískala majetky z dôvodu vzťahu s vodcom kurucov Imrichom Thökölym. V oboch verziách však testament rátal s vysokou fundáciou pre košických jezuitov. Išlo o 22. 000 zlatých pre košické kolégium a ďalších 10.000 na vybudovanie veží kostola. V prípade smrti Žofiiných vnúčat Františka II. Rákoci a jeho sestry Juliany bez dedičov mala veľká časť majetku pripadnúť jezuitom. Dediny a vinice v Tokaji venovala jezuitom v Pápe a Szatmári. Taktiež zamýšľala časť svojho majetku venovať na výstavbu jezuitského kostola v Užhorode. Po Žofiinej smrti vypukli spory ohľadom testamentu medzi Imrichom Kissom a Helenou Zrínskou, ktorá pravosť testamentu spochybňovala. Spory sa preniesli až na úroveň vedenia rakúskej provincie Spoločnosti Ježišovej, ktorá zamýšľala odvolať Imricha Kissa z funkcie vykonávateľa poslednej vôle. Po Žofiinej smrti boli jej ostatky prenesené do Košíc a v marci 1681 uložené v krypte kostola. V archíve mesta Košice sa zachovalo smútnočné oznámenie Heleny Zrínskej o smrti svojej svokry, v ktorom zároveň pozýva šľachticov na smútnočné obrady za zosnulú konané v kostole v Košiciach po prenesení ostatkov.

Zložité politické pomery, spôsobené vojnou proti Osmanom a povstaním Imricha Thökölyho odsunuli plnenie poslednej vôle testátorky. Až v roku 1694 sa dedič František II. Rákoci postaral o vyplatenie sumy 20.000 zlatých jezuitom, ktorí tento podiel prijali. Jezuitský kostol Najsvätejšej Trojice v Košiciach, dnes patriaci premonštrátom, dodnes pripomína svoju fundátorku nápisom na priečelí: „K úcte sv. Trojice nechala postaviť kňažná Žofia Báthoryová v roku 1681“. Krypta v kostole sa stala miestom posledného odpočinku kňažnej a jej predčasne zosnulého syna Františka I. Rákociho. V prípade motivácie Žofie Báthoryovej k financovaniu výstavby kostola sa v literatúre uvádza aj prípad košických mučeníkov, ktorých smrť sa odohrala v čase Betlenovho povstania, keď vojskám v Košiciach velil Báthoryovej svokor. Skutočnosť, že košickí mučeníci boli umučení na mieste neskoršej výstavby jezuitského kolégia a kostola môže svedčiť v prospech takejto interpretácie, avšak samotná Žofia túto skutočnosť vo svojich písomnostiach nezdôrazňovala.

Košickí mučeníci

13. novembra 1619 napísal rektor jezuitského kolégia v Humennom Alexander Dobokai do Ríma správu generálovi jezuitského rádu, v ktorej píše o smrti troch kňazov v Košiciach a vyjadruje prianie, aby sa ich mučenie stalo „najúrodnejším semenom katolíckej viery“ pre Košice a celé Uhorsko. O košických mučeníkoch sa zmienil aj ostrihomský arcibiskup Peter Pázmaň v roku 1628 v liste pápežovi Urbanovi VIII., keď písal o situácii v Uhorsku, ostrihomskí kanonici v relácii z roku 1641 a Pázmaňov nástupca Juraj Lipay v roku 1661. O košických mučeníkoch písal vo svojom diele jezuitský historik Gabriel Heveneši (1656 – 1715), ktorý ako nadprirodzené úkazy uviedol, že krv mučeníkov nemohla byť zmytá z miesta ich umučenia a relikvie sa stali prostriedkom uzdravovania.

Súvislosť medzi odkazom košických mučeníkov a jezuitskou univerzitou nie je priama. Telá mučeníkov sa v Košiciach nachádzali len krátko a ich uctievanie sa rozvinulo v prostredí mimo Košíc. Napriek tomu si príbeh mučeníkov a ich mučiteľov našiel cestu do jezuitského martyrológia zo 17. storočia. V jezuitskom naratíve sa martýri považovali za plodnejších po smrti, než počas života a objektivizovaným odkazom ich mučenia sa stal neskorší úspech Spoločnosti Ježišovej, ktorá v Košiciach založila kolégium, gymnázium a univerzitu. Odkaz košických mučeníkov zdôrazňovala aj výstavba jezuitského kostola na mieste ich úmrtia vďaka fundátorky Žofii Báthoryovej, ktorej svokor Juraj I. Rákoci velil vojakom, ktorí jezuitských kňazov umučili. Tieto súvislosti sa však nezdôrazňovali v dobovej spisbe a ide o neskorší naratív.

Obr. 10 Dobové zobrazenie košických mučeníkov.
Dostupné na internete: https://mandadb.hu/tetel/728375/Kassai_vertanuk

Na začiatku 17. storočia boli Košice s väčšinovým protestantským obyvateľstvom významným urbánnym centrom na periférii Habsburskej ríše. Ako vojenské a administratívne centrum tzv. Horného Uhorska predstavovali strategické východisko pre ovládnutie východných častí monarchie, čo platilo aj z konfesiónálneho hľadiska. V roku 1583 navštívil Košice pápežský legát a významná osobnosť jezuitskej pedagogiky, Antonio Possevino, ktorý navrhoval zriadiť v Košiciach kňazský seminár a univerzitu a zveriť ich jezuitom. Najstaršia zmienka datuje príchod jezuitov do Košíc do roku 1601, ale z politických dôvodov malo ich pôsobenie charakter misie. K posilneniu katolíckych pozícií v meste prispelo prenesenie sídla jágerského biskupa a kapituly do Košíc po obsadení Jágru Osmanmi a vrátenie dómu sv. Alžbety katolíkom v roku 1603. Tieto zmeny však neboli trvalé a pozícia katolíkov v meste bola menšinová. Do tejto situácie vstupovali jezuiti ako neúnavní misionári, ktorí sa snažili o vytvorenie podmienok na trvalejšie usadenie v meste. V roku 1618 prišiel do mesta jezuitský kňaz **Melchior Grodziecki**, aby zabezpečoval pastoraľnú starostlivosť pre slovensky a nemecky hovoriacich katolíkov. Doprevádzal ho jezuita **Štefan Pongráč**, ktorý mal slúžiť maďarsky hovoriacim katolíkom v meste a **Marek Križin**, kanonik ostrihomskej kapituly a absolvent rímskeho Collegium Germanicum et Hungaricum, ktorý mal dohliadať na majetky ostrihomského arcibiskupstva v Krásnej. V septembri 1619 obsadili mesto vojská Gabriela Bethlena. Traja katolícki kňazi boli zadržaní, uväznení a vyzývaní na konverziu na kalvinizmus. Po tom, čo kapitán Juraj Rákoci nechal svojim vojakom voľnú ruku, títo spolu s niektorými predstaviteľmi mesta mučili troch jezuitských kňazov a vyzývali ich na konverziu. Štefan Pongráč bol zohavený a pálený faklami, Marek Križin bol sťatý a Melchior Grodziecky zabitý údermi meča a tiež sťatý. Štefan Pongráč bol mučený najdlhšie, pretože vojaci chceli od neho informácie o katolíckom sprisahaní. Keď sa nazdávali, že je mŕtvy, hodili všetky telá do stoky a zasypali sutinami. Podľa očitých svedkov však Štefan Pongráč ešte žil a zomrel až po niekoľkých hodinách. Na druhý deň boli telá pochované v pivnici mestským katom. Vďaka vdove po mestskom richtárovi boli napokon telá očistené a dôstojne pochované. Osobnú úctu k ostatkom prejavila grófka Katarína Pálffyová, ktorá ich získala od Gabriela Bethlena a nechala pochovať pod hlavným oltárom kostola v Nižnej Šebastovej. Neskôr boli ostatky prenesené do kostola v Hertníku a potom do kostola klarisiek v Trnave. Od jozefínskych čias boli umiestnené v uršulínskom kostole v Trnave. Hoci už Peter Pázmaň považoval zomrelých jezuitov za svätých, k riadnemu cirkevnému procesu došlo až v 19. storočí. V roku 1905 boli košickí mučeníci beatifikovaní a v roku 1995 kanonizovaní.

Jezuitskí učitelé a vědci na Košické univerzitě

Působení jezuitů vo výchově a vzdělávání malo svoje špecifiká. Z princípov fungovania rádu vyplývalo, že jezuita musel ísť tam, kde ho povolajú a zotrúvať tam dovtedy, kým nebude preložený inde. Jezuitské univerzity sa vyznačovali vysokou mobilitou učiteľov, pričom na filozofickej fakulte učili prevažne mladí jezuiti po skončení svojho štúdia, ktorí zvyčajne pokračovali v akademickom pôsobení na teologickej fakulte. Dlhšie pôsobenie na filozofickej fakulte bolo typické najmä pre tých jezuitov, ktorí sa zaoberali prírodnou filozofiou. Charakteristickou črtou jezuitského akademického života bola peregrinácia. Jezuitskí profesori počas svojho života pôsobili na viacerých učiteľských postoch a zastávali akademické hodnosti na viacerých univerzitách. Kariéra profesorov, pôsobiacich na Košickej univerzite sa najčastejšie spájala s univerzitami v Trnave, Viedni a Štajerskom Hradci. Po zrušení Košickej univerzity sa časť profesorov presunula do Budína.

Počas viac než storočia existencie Košickej univerzity sa na postoch učiteľov, profesorov a akademických hodnostárov vystriedali desiatky členov jezuitského rádu. V 17. storočí bola existencia univerzity niekoľkokrát ohrozená protihabsburskými povstaniami, jezuiti boli z mesta vyhnaní a výučba prerušená. Politická nestabilita, vojny a epidémie vytvárali podmienky, v ktorých bolo náročné udržiavať vzdelávací proces a inštitúcie v prevádzke a niekedy čelili jezuitskí profesori aj ohrozeniu života. Stabilný politický systém a pokojné obdobie po Satmárskom mieri prialo v omnoho väčšej miere rozvoju vzdelanosti a vedy, čomu napomáhala aj vydávanie jezuitských diel v akademickom tlačiarňi. Na druhej strane sa od polovice 18. storočia systém jezuitského vzdelávania dostával pod paľbu kritiky a jednotliví panovníci sa pokúšali rôznymi zásahmi podriaďovať jezuitské inštitúcie a ich majetky štátu.

Pri hodnotení významu jezuitských profesorov a vedcov, pôsobiacich na Košickej univerzite, berie historiografia do úvahy najmä ich pôsobenie v najvyšších akademických funkciách, publikačnú činnosť a vedecký prínos v jednotlivých akademických disciplínach. Ocenenie si však zaslúžia aj tí jezuiti, ktorí viedli kolégium a univerzitu v ťažkých vojnových časoch, keď boli Košice okupované protihabsburskými vojskami a verejná mienka v meste nebola naklonená katolíckym predstaviteľom.

Medzi najvýznamnejšie osobnosti z radov jezuitov, pôsobiace na Košickej univerzite patrila **Martin Palkovič**, ktorý bol v rokoch 1661 – 1662 jej rektorom. Študoval na Viedenskej univerzite, kde získal doktorát a prednášal tu filozofiu a hebrejský jazyk. Vykonával aj funkciu prefekta viedenského Pázmanea. Zaslúžil sa o stavebný rozvoj Trnavskej univerzity, kde pôsobil vo funkcii rektora, dekana a kancelára. V roku 1660 v Košiciach, pri promócii prvých bakalárov vyhlásil potvrdenie Košickej univerzity panovníkom Leopoldom I.

Na začiatku svojej akademickej kariéry pôsobil v Košiciach ako učiteľ matematiky **Martin Sentiváni** (1665). Jeho ďalšie pôsobenie sa spájalo s Viedenskou univerzitou, kde vyučoval hebrejštinu, s Trnavskou univerzitou, kde bol profesorom matematiky, hebrejštiny a filozofie (1668 – 1670), s univerzitou v Štajerskom Hradci (1671) a s univerzitou v Mníchove (1684). Svoje vynikajúce pedagogické a organizačné schopnosti prejavil v rôznych oblastiach akademického života. V Trnave organizoval činnosť akademickej tlačiarne, vykonával funkciu cenzora kníh a spravoval univerzitnú knižnicu. Jeho publikačná činnosť zahŕňa 56 literárnych, vedeckých diel a článkov. Encyklopedické dielo *Miscellanea* predstavuje súhrn súdobých poznatkov z prírodných vied. Niektoré diela sa zaoberajú dejinami Slovákov, ich jazykom a otázkou autochtonnosti. Martin Sentiváni patril k najvýznamnejším polyhistorom svojej doby.

Dejinami Uhorska sa zaoberali viacerí jezuiti pôsobiaci na Košickej univerzite. Medzi najznámejších patril **Samuel Timon**, ktorý pôsobil v Košiciach 15 rokov a vyučoval tu teológiu. Patril k priekopníkom kritického dejepisectva v Uhorsku. V akademickej tlačiarňi boli publikované viaceré jeho diela, medzi nimi aj prvá syntéza dejín Uhorska *Epítone Chronologica rerum Hungaricum* (1736). Známe sú práce *Obráz starého Uhorska* a *Obráz nového Uhorska*, v ktorých sa zaoberal príchodom Maďarov do Karpatskej kotliny a obdobím Veľkej Moravy. Voči v jeho dobe akceptovanej podmaniteľskej teórii postavil teóriu o spoločnom budovaní Uhorského štátu Slovákami a Maďarmi. S najväčšou pravdepodobnosťou bol autorom košickej kroniky *Cassovia vetus ac nova*. Samuel Timon sa hlásil k slovenskému pôvodu a jeho koncepcia dejín slovenského národa predstavovala východisko pre národné hnutie v 19. storočí. Vo vzťahu k prameňom, ich publikovaniu a metódam historického výskumu sa stal vzorom pre ďalších uhorských historikov. Medzi jeho žiakov patrili historici **Štefan Kaprinai**, **Karol Wagner** a **Juraj Sklenár**.

Karol Wagner patril medzi predstaviteľov mladšej generácie uhorskej politickej historiografie. Študoval na Košickej univerzite, pôsobil v rôznych jezuitských inštitúciách v rámci Slovenska a po roku 1770 aj na Trnavskej univerzite. Vo svojom výskume sa cielene zameriaval na regionálne dejiny a to na oblasť Šariša a Spiša. Jeho historická práca nadväzovala na výsledky jezuitskej historiografie a charakterizovala ju systematickosť a kritickosť. Dejiny Spiša spracoval v diele *Analecta Scepusii Sacri et Profani*. K dejinám Šariša vydal diplomatár. Po zrušení jezuitského rádu pôsobil v Bratislave, kde sa venoval histórii a neskôr na univerzite v Budíne.

Okrem uvedených jezuitov, ktorí sa dostali do širšieho povedomia pôsobili v Košiciach aj ďalší vedci a akademici. **František Topoš**, ktorý v Košiciach zastával funkciu rektora a kancelára v rokoch 1658 – 1660 a 1667 – 1673, vyučoval gramatiku, kazuistiku a teológiu na viacerých jezuitských kolégiách – v Rábe, Trnave a Leobene. Ako učiteľ gramatiky pôsobil v Košiciach. **Vavrinec Tapolčáni** vyučoval v Košiciach gramatiku a na univerzitách v Štajerskom Hradci a Trnave (1704 – 1729) zastával funkciu profesora a akademického hodnostára. Ako cirkevný právnik pôsobil v službách ostrihomského arcibiskupa. **Štefan Tarnóci** zastával v roku 1685 funkciu dekana teologickej fakulty v Trnave. **Juraj Berzevici** bol v rokoch 1702 – 1705 rektorom Košickej univerzity. Filozofiu vyštudoval v Štajerskom Hradci a teológiu v Trnave. **Andrej Bošáni**, rektor Košickej univerzity v rokoch 1718 – 1720, pôsobil aj v Trnave ako správca Rubrora a seminára. **Tomáš Mirník** sa stal známym ako autor básne *Stillae ex Ungula Pegasi deciduae*. Bol matematikom, znalcom gréčtiny a hebrejčiny, dekanom právnickej fakulty na Trnavskej univerzite (1705 – 1711) a misionárom. Ako profesor matematiky pôsobil v Košiciach **František Weiss**, ktorý sa stal v roku 1762 prvým riaditeľom hvezdárne na Trnavskej univerzite. V roku 1773 bol menovaný za kráľovského hvezdára. V rokoch 1671 – 1672 a 1660 – 1668 zastával akademické hodnosti na Košickej univerzite **Michal Gribóci**. Rektorom univerzity bol v rokoch 1687 – 1689. Rektorom a kancelárom Košickej univerzity v rokoch 1676 – 1680 bol **Ján Bánky**, ktorý túto hodnosť zastával aj v Trnave.

Medzi vyhľadávaných kazateľov patril **Ján Kečkeméti**, ktorý pôsobil v Košiciach ako profesor filozofie, kazateľ a spovedník. V rokoch 1694 – 1696 zastával post rektora univerzity a prefekta. Počas morovej epidémie sa v Köszegu v roku 1667 obetavo staral o chorých. **Gabriel Graff** sa vydanými filozofickými dielami zaradil medzi popredných filozofov. V Košiciach pôsobil ako riaditeľ akademickej tlačiarne a dekan filozofickej fakulty. **František Borgia Kéry**, v roku 1756 rektor kolégia a univerzity, realizoval v Trnave založenie observatória. Bol významný astronómom, v Trnave pozoroval kométu a závery pozorovania vydal formou vedeckého diela. **Ján Príleský** patril medzi predstaviteľov katolíckej barokovej literatúry, autorov náboženských diel, učebníc a divadelných hier. Bol posledným rektorom Košickej univerzity (od r. 1771).

Otázky:

1. Skúste vysvetliť, prečo boli v 17. storočí zakladateľmi Trnavskej a Košickej univerzity preláti.
2. Ako mohli šľachtické ženy ovplyvňovať oblasť vzdelávania? Vyhľadajte ďalšie príklady z novovekého Uhorska.
3. Ktoré aspekty jezuitského vzdelávania a organizácie výučby ovplyvňovali rozvoj jezuitskej vedy?

PRÍLOHY

Zlatá bula Leopolda I. Habsburského

Listinu vydal panovník Leopold I. Habsburský 7. augusta 1660 v Štajerskom Hradci. Potvrdil ňou pôvodné založenie Košickej univerzity Benediktom Kišdym z roku 1657. Pre etablovanie univerzity mala táto fundácia zásadný význam. Panovník svojou cisárskou a kráľovskou autoritou potvrdil založenie univerzity, prijal jezuitské kolégium pod svoju ochranu a univerzite udelil dôležité privilégia: právo udeľovať univerzitné tituly, oslobodenie univerzity od poplatkov a daní, vyňatie univerzitnej obce spod súdnych právomocí mesta, právo na vlastného fiškála. Veľmi dôležitým ustanovením bolo inkorporovanie Košickej univerzity do spoločenstva Viedenskej a Šajerskohradeckej univerzity a potvrdenie užívania tých privilégií, ktorými disponujú ďalšie univerzity v ríši (Kolín, Viedeň, Mohuč, Ingolstadt, Praha, Olomouc, Štajerský Hradec a Trnava). Panovník potvrdil univerzitnú správu, ktorá pozostávala z rektora, kancelára, dekanov, ktorí mali právo udeľovať univerzitné tituly bakalára, magistra, licenciáta a doktora. Potvrdzuje aj dôležité práva, ktoré sú pre univerzitné prostredie typické – právo organizovať akademické dišputy, prednášky, skúšky, nosenie akademického odevu a používanie univerzitných insígnií. V listine sú ustanovenia o tom, že vysvedčenia o absolvovaní štúdia a získaní akademického titulu majú byť akceptované všetkými kolégiami, univerzitami a cirkevnými inštitúciami v prípade kanonikátov a iných benefícií.

Zlatá bula je vyhotovená v slávnostnej privilegiálnej forme s privesenou zlatou pečaťou panovníka.

My, Leopold, z Božej milosti zvolený vždy vznešený rímsky cisár, kráľ Nemecka, Uhorska, Čiech, Dalmácie, Chorvátska, Slavónska, Bosny, Srbska, Haliče, Vladimírska, Bulharska atď., arcivojvoda rakúsky, vojvoda burgundský, brabantský, štajerský, korutánsky, kranský, markgróf moravský, vojvoda luxemburský ako aj Horného a Dolného Sliezka, würtemberský, técky, knieža švábske ako aj Hornej a Dolnej Lužice, gróf habsburský a goričský atď., touto listinou zaznamenávame a oznamujeme všetkým, ktorých sa to týka. Prvou kráľovskou korunou, ktorou nás spomedzi smrteľníkov nesmrteľný Boh ozdobil alebo skôr zatažil, bola anjelská, čiže apoštolská. A táto bola veru kedysi panovníckou toľkých kráľovstiev a kráľovských korún, vládkyňou a vodkyňou toľkých rozmanitých národov a národností sídliačich medzi Jadranským a Čiernym morom, objímajúcou všetko ako v náručí pod jediným menom Márie, pod pravým a posvätným kultom jediného pravého a nekonečného Boha a toľko nepretržitých stáročí vo vernej a pevnej poslušnosti a úcte voči svätej rímskej apoštolskej cirkvi, že bola právom a zaslúžene nazvaná arcikorunou kresťanských korún a samotné Uhorské kráľovstvo arcikráľovstvom Európy. No teraz, keď už sotva pripomína samu seba, či protivenstvom doby, či z hnevu a nebeského trestu pre bezpochyby nie bezvýznamné previnenia národov, ktoré jej podliehajú, potupená, zahanbená a zbavená takmer všetkého vplyvu, dôstojnosti a vznešenosti nielen svojimi vonkajšími nepriateľmi, ale pre toľké vnútorné sekty, herézy, prejavy nenávisti a spory znevážená, zradená a podivným a poľutovaniahodným spôsobom ponížená aj samotnými svojimi synmi a poddanými, sa zdá, že so slzami svojimi a svojich ľudí úpenlivo prosí o podporu a pomoc nielen odinakiaľ, ale aj, a to zaiste najviac, od nás ako od apoštolského kráľa. A pretože podľa dobrej a správnej metódy liečenia treba protikladné liečiť protikladným, nikto nemôže pochybovať, že táto krutá pohroma, ktorú apoštolskej korune spôsobila takým barbarským spôsobom bezbožnosť toľkých heréz a siekt, zrada, nenávisť a vnútorné spory, sa nemá liečiť nijakou ľahšou metódou než prostriedkami, ktoré sú jej protikladné. Preto sa nám zdá, že celý základ tejto tak veľmi potrebnej liečby tkvie a spočíva zaiste najmä v tom, aby sme oproti herézam a sektám postavili pravú, ortodoxnú a po predkoch zdedenú vieru a zbožnosť a proti zrade, nenávisti a sporom vernosť, lásku k blížnemu a úprimné priateľstvo kresťanskej jednoty. A pretože žiadne násilie netrvá dlho a dospelé a pevné stromy sa skôr zlomia, než ohnú, ba aj dlhotrvajúce a vleklé choroby sa dajú vyliečiť buď zriedka alebo ťažko, priúčanie od útleho veku je nielen náležité, čestné a užitočné, ale aj veľmi ľahké a potrebné. Z toho, ako sa zdá, jasne vyplýva, že na odstránenie týchto posledných a veľmi nebezpečných nákaz kráľovstiev a štátov sotva možno nájsť nejaký znamenitejší, ušľachtilejší a účinnejší prostriedok, protijed a prevenciu než dobrú výchovu mládeže k zbožnosti, mravnosti a všestrannej vzdelanostnej vybavenosti. A pretože je známe, že aspoň v našich časoch, dokonca aj podľa jasného svedectva samotných nepriateľov, neposkytuje tieto veci z celého kresťanského sveta nikto z ľudí a žiaden stav s väčším a istejším prospechom, úspechom a spôsobom, než zbožní otcovia Spoločnosti Ježišovej, náš verný ctihodný Benedikt Kišdy, jágerský biskup, hlavný a večný župan Hevešskej stolice a oboch Solnockých stolíc a náš radca, potom, ako bol z milosti Božej a nebohého najsvätejšieho cisára Ferdinanda III., nášho slávneho predka, približne pred dvanástimi rokmi povýšený na jágerského biskupa, si neželal nič tak veľmi, ako naplniť svoj pastoračný záväzok a očakávania, ktoré naňho boli kladené. Keď sa v tomto, ako bolo uvedené, veľmi nešťastnom stave tohto nášho apoštolského kráľovstva, zapríčinenom toľkými herézami a sektami,

obracal na rôzne strany, aby pomohol utláčanému a bezmála úplne potlačenému katolíckemu vierovyznaniu, podnietený úsilím a zbožným príkladom iných prelátov nášho apoštolského kráľovstva, predovšetkým nášho verného a ctihodného pána Juraja Lipaja, ostrihomského arcibiskupa, ktorý okrem iných zbožných činov v prospech svojej uhorskej vlasti založil kolégium a noviciát spomínanej Spoločnosti Ježišovej v Trenčíne, ako aj blahej pamäti kardinála Pázmáňa, zakladateľa Trnavskej univerzity, napokon nenašiel zvlášť pre tieto časti Horného Uhorska účinnejší liek, než podľa stanov Spoločnosti Ježišovej založiť a zriadiť pre túto Spoločnosť Ježišovu v spomínaných horných častiach nášho Uhorského kráľovstva akadémiu, čiže univerzitu, a to v slobodnom kráľovskom meste svojej diecézy, v Košiciach, stáby v hlavnom prístave všetkého dobra a zla tohto nášho kráľovstva, ktoré sa ocitlo v tomto rozpoležení (veľmi sa o to usiloval i kardinál Pázmáň, no keďže ho predbehla zbožná smrť, nedokázal to uskutočniť a prenechal túto zásluhnú prácu už menovanému Benediktovi Kišdymu, jágerskému biskupovi). A tak ju tento veľmi veľkoryso a veľkodušne založil a zriadil, pričom zo svojho súkromného majetku daroval tejto spomenutej základine 40 tisíc toliarov, čiže 60 tisíc florénov. Aby sa zbožná, užitočná a potrebná základina tak veľmi zanieteného a zbožného zakladateľa stala pevnejšou, silnejšou a trvalou, s náležitou naliehavosťou nás ponížene požiadal, aby sme nielen ako uhorský kráľ, ale aj ako zvolený rímsky cisár našou cisárskou a kráľovskou mocou a autoritou schválili a potvrdili toto gymnázium či univerzitu, ktorú zriadil v našom slobodnom kráľovskom meste Košice (a to v Kráľovskom dome naveky darovanom našim milovaným predkom a predchodcom slávnej pamäti Ferdinandom III. spolu s príslušnými budovami a priestormi, na tento účel už predtým sčasti získanými ako dar mesta a sčasti nadobudnutými z vlastných peňazí) a obdaril ju dotáciou, a súčasne aby sme ju v súlade so znením nám predloženej fundačnej listiny zlatou bulou potvrdili a vybavili privilégiami a imunitami, ako je to zvykom v ostatných akadémiách v kresťanskom svete, zvlášť v našich dedičných a slobodných kráľovstvách a po celej našej Rímskej ríši. Okrem toho žiadal, aby sme túto univerzitu so všetkými darmi, kolégiom, celým majetkom a všetkými osobami tejto univerzity a kolégia prijali pod osobitnú a otcovskú ochranu pred akýmkoľvek odporcami a to tak našu, ako našich nástupcov a dedičov, aby sa samotní profesori ako aj univerzitní študenti mohli podľa zvyku iných akadémií tešiť zo svojich zvyčajných práv a výsad. Ďalej aby sme od všetkých podriadených našej moci akéhokoľvek stavu a postavenia s plnou vážnosťou a láskavo vyžadovali, nech tí, ktorí boli riadne a zákonne promovaní do akademických stupňov na Košickej univerzite, nie sú na iných akadémiách a univerzitách, v mestách, kapitulách a cirkvách prijímaní inak, než ako keby dosiahli spomenuté akademické hodnosti na akejkolvek veľmi starej a preslávenej univerzite. Napokon aby sme láskavo a milostivo ráčili a zariadili, nech je postarané o pripojenie a začlenenie tejto novej, v našom apoštolskom kráľovstve nedávno zriadenej Košickej univerzity medzi ostatné univerzity rakúskej provincie Spoločnosti Ježišovej, obzvlášť k univerzite vo Viedni a Štajerskom Hradci. Nasleduje takéto doslovné znenie buly, čiže fundačnej listiny, ktorú nám vlastnoručne podpísanú a zabezpečenú privesenou pečatou predložil a odovzdal ctihodný Benedikt Kišdy, zakladateľ Košickej univerzity:

My, Benedikt Kišdy z milosti Božej a apoštolskej stolice jágerský biskup, hlavný a večný župan Hevešskej a oboch Solnockých stolíc, radca svätého cisárskeho a kráľovského Veličenstva atď., sme podnietení slovami proroka Ezechiela a pastoračným záväzkom nášho samotného úradu uvažovali, ako by sme ovečky,

ktoré sme kadejako roztrúsené prijali z rúk našich predkov, zhromaždili a pásli v posvätných horách, pri najzdravších tokoch a na najúrodnejších pasienkoch, aby odpočívali pri kvitnúcich bylinách a krmili sa na výdatných pastvinách Božského a ľudského vedenia. A tak nám padla vhod prítomnosť otcov Spoločnosti Ježišovej v košickom Kráľovskom dome, ktorých úsilie, svedomitosť a úspechy sú známe po celom svete. Svojou neúnavnou verejnou a súkromnou prácou sa nielen usilujú priviesť ľudí každého veku a pohlavia od temnôt omylov a heréz k pravému svetlu cností a viery, ale okrem toho sa so súhlasom a na úžitok všetkých národov venujú výučbe mládeže, z ktorej provincie a kráľovstvá získavajú mravných občanov a múdrych a vzdelaných vodcov provincií a cirkví. Povzbudení prítomnosťou týchto otcov sme teda našu snahu nasmerovali k tomu, aby sme zhromaždili nejaké naše úspory a založili a zriadili z nich univerzitu, čiže akadémiu pod vedením spomínaných otcov. Táto by sa osobitne starala predovšetkým o našu vskutku veľmi rozsiahlu diecézu a vychovávala by vhodných pomocníkov, prostredníctvom ktorých by sa postarala o dobro vlasti a o farnosti opustené ich duchovnými pastiermi. Ktože by nevidel, ako veľmi až do týchto čias uškodil ich nedostatok aj Božej cirkvi, aj našej skúšanej vlasti? Ktože by nad tým neplakal? Preto sme s veľadôstojným otcom Geschwinom Nickelom, generálnym predstaveným Spoločnosti Ježišovej, rokovali, aby toto zriadenie univerzity v košickom kolégiu Spoločnosti Ježišovej schválil a zariadil, aby bola spravovaná tak, že jej riadenie za určitých podmienok a pravidiel prevezme Spoločnosť. A keďže veľadôstojný otec generál našu ponuku v mene celej spoločnosti z vlastnej vôle a ochotne prijal, aj my sme navyše k predošlej základine košického kolégia Spoločnosti Ježišovej, ktorá ešte nebola naplnená v dostatočnej výške a vo všetkých bodoch ostáva bez porušenia, a k iným príjmom, ktoré malo košické kolégium doteraz, z nášho vlastného majetku ctihodnému otcovi Františkovi Topošovi, rektorovi košického kolégia Spoločnosti Ježišovej, v plnej a celej výške odovzdali do rúk a potvrdili najprv tridsať tisíc toliarov, to jest štyridsaťpäť tisíc florénov, potom desať tisíc toliarov, čiže pätnásťtisíc florénov, spolu štyridsaťtisíc toliarov, čiže šesťdesiatitisíc florénov. Želáme si, aby Spoločnosť túto sumu použila tak, že sa z jej výnosov upraví budova kolégia a škôl pre pohodlnejšie využitie, trochu sa zveľadí knižnica a domáce vybavenie a podľa zaužívaného zvyku Spoločnosti budú podporovaní odkázaní profesori a niekoľko študentov tejto Spoločnosti. No po dokončení budovy škôl a kolégia nech sa celá základina presunie na podporu tak odkázaných profesorov univerzity, ako aj študentov z tejto spoločnosti, z ktorých budú vychovaní magistri, kazatelia a spovedníci, majúci podľa zásad Spoločnosti slúžiť pre dobro vlasti. Nech otcovia uložia spomínané peniaze na bezpečné miesto, aby sme neprišli o úrodu, ktorú si želáme mať večnú ako pramene, aby sme žili v našom potomstve aj potom, čo sa vzdáme našej smrteľnej telesnej schránky, a vyklíčilo z nás dobro pre našu dušu a tiež pre Svätú rímsku katolícku cirkev a milovanú vlasť. Avšak v prípade (ktorý, ako dúfame, nenastane, kiež to najmilostivejší boh odvráti), že by sa pre bezprávne pomery a vojenský vpád Spoločnosť presťahovala inam a bola by dlhodobo po mnoho rokov v tejto diecéze neprítomná, pričom čas tejto dlhšej neprítomnosti prenechávame s plnou zodpovednosťou na obozretné zváženie vrchných predstaviteľov Spoločnosti Ježišovej, chceme, aby sa táto suma spravodlivo rozdelila medzi správcov Spoločnosti a chovancov, ktorí môžu slúžiť tejto diecéze v cirkevnej službe. Keby sa potom Spoločnosti naskytla nádej na skorší opätovný návrat, v tom prípade nech má Spoločnosť možnosť ponechať si pre seba zo spomínanej sumy úrok na nápravu škôd, ku ktorým zvyčajne pri takýchto vojnových nepokojoch dochádza.

Spoločnosť však bude na základe našej predošlej náklonnosti a láskavej podpore povinná pokračovať v začatej výučbe logiky. V bezprostredne nasledujúcich rokoch nech prebiehajú tri kurzy filozofie s etikou a matematikou s dvoma profesormi scholastickej teológie a jedným profesorom na exegézu Svätého písma, druhým na kazuistiku, tretím na kontroverzie a napokon s jedným pre posvätný jazyk. Promócie na akademické stupne nech sa konajú spôsobom zaužívaným inde. Okrem toho si želáme, aby táto nami zriadená univerzita zostala navždy v tejto našej diecéze, a to v kráľovskom meste Košice. Keby to nebolo možné, nech určite ostane v rámci diecézy v inom vhodnom meste a na inom mieste. A hoci našim nástupcom, jágerským biskupom a v prípade uprázdnenia biskupského stolca jágerskej kapitule nechceme poskytnúť voči tejto univerzite, ktorú sme, ako bolo uvedené, celú zriadili za naše peniaze, nijaké iné právo než to, ktoré bolo poskytnuté na základe všeobecného práva miestnym ordinárom, jednako si veľmi prajeme, keďže je nám dostatočne známa starostlivosť otcov, ich láska k spravodlivosti a spoločnému blahu, aby im bola táto univerzita zverená ako poklad, za objav ktorého v týchto posledných časoch ďakujeme. Preto im zverujeme jej rozvoj a rozmach, ktorým majú s veľkým nadšením venovať takmer takú snahu, akú vynakladajú pre blaho vlasti, a to bez toho, aby sa zasahovalo do pokojného života profesorov, priebehu prednášok a spôsobu, ktorý spoločnosť v súlade so svojimi stanovami dodržiava pri riadení akadémií. A pretože sme toto všetko začali z čistého a úprimného úmyslu povzniesť katolícke vierovyznanie a pomôcť najdrahšej vlasti, zo srdca prosíme trikrát najlepšieho, najväčšieho Boha, aby prijal túto obeť dobrej vôle a udelil štedré požehnanie našej základine, aby jeho sväté meno bolo zvelebované a oslavované naveky. Amen. Vykonané v Jasove, 26. februára roku 1657.

My teda, naklonení prosbám spomínaného ctihodného jágerského biskupa a tiež z nášho vrodeneho sklonu prispievať k rozvoju vzdelanosti, považujeme celé toto zriadenie košickej akadémie, tak ako bola založená a ustanovená i s jej dotáciou, za právoplatné a vítané a na území svätej Rímskej ríše ho z plnosti našej cisárskej a v Uhorsku kráľovskej milosti dobrovoľne a z vlastnej vôle prijímame, schvaľujeme a potvrdzujeme. Taktiež ho vo všetkých bodoch, klauzulách a článkoch schvaľujeme a povoľujeme ako legitímne a nanajvýš užitočné nielen v našom apoštolskom kráľovstve, ale aj v susedných kráľovstvách a provinciách a na základe celej našej cisárskej a rovnako i kráľovskej a inej moci, ktorou disponujeme, nariaďujeme a ustanovujeme, že ho majú všetci ľudia akéhokoľvek stavu a postavenia v budúcnosti považovať za natrvalo povolené, schválené a potvrdené. Aby sa jednak jasnejšie zaskvela vďačnosť a náklonnosť našej cisárskej a kráľovskej priazne voči samotnému zakladateľovi akadémie, ktorý sa zriadením tejto akadémie či univerzity na vlastné náklady tak veľmi zaslúžil o nás, cirkevné záležitosti, rehoľné rády, vzdelanosť, zbožnosť a o celú vlasť a národ, a jednak aby bola omnoho viditeľnejšia vďačnosť a priazeň našej milosti voči otcom Spoločnosti Ježišovej žijúcim v Košiciach v tejto novozriadenej a nami potvrdennej univerzite a napokon i voči všetkým ostatným univerzitným študentom, najprv a predovšetkým, túto biskupskú univerzitu zriadenú v Košiciach s celým kolégiom, otcami profesormi a jej študentami prijímame pod zvláštnu ochranu pred všetkými odporcami a násilnými útočníkmi, a to pod ochranu nielen nášho cisárskeho a kráľovského Veličenstva, ale aj našich dedičov a nástupcov tak na území Svätej rímskej ríše, ako v Uhorsku a k nemu pripojených i ostatných, dedične našej právomoci podriadených provinciách. V mene svojom a v mene našich úradníkov oboch stavov a verných ministrov sľubujeme,

že vynaložíme horlivé a starostlivé úsilie, aby sa vykonalo všetko to, čo je potrebné pre jej pokojnú činnosť a trvalé udržanie, neporušiteľnosť výsad, náležitú vedeckú úroveň, bezpečnosť a nedotknuteľnosť samotných študentov. Pretože náboženský pokoj a duchovná služba nedovoľujú otcom Spoločnosti Ježišovej nesústredenosť ducha a ani iné nepríjemnosti, ktoré sú zvyčajne spojené s úlohou súdiť v občianskych a trestných veciach, a takáto súdna právomoc z vážnych dôvodov neprináleží ani podľa zákonov nášho apoštolského kráľovstva, ani podľa riadnej praxe platnej všade v tomto našom kráľovstve nielen medzi katolíkmami, ale aj medzi nekatolíkmami občianskemu či svetskému úradu, preto ponechávame túto súdnu právomoc sebe a svojim nástupcom, ako aj sudcom, ktorí budú na návrh rektora univerzity nami a našimi nástupcami vymenovaní a ustanovení podľa posvätných a zbožných stanov Spoločnosti Ježišovej. Vidíme totiž, že tým nijak neobmedzíme ani riadny košický magistrát, ani žiadnych iných riadnych sudcov alebo úradníkov našich slobodných miest, ak im nezveríme právomoc zadržať, súdiť a stíhať študentov, zvlášť univerzitných, ktorých nemali žiadne právo a žiadnu právomoc zadržať, súdiť a stíhať ani pred zriadením univerzity. A preto, ak sa stane, že nejakí študenti budú prichytení priamo pri protiprávnom čine, s plnou vážnosťou nariaďujeme a prikazujeme, aby boli čo najskôr odovzdaní univerzitnému úradu. Navyiac podnietení a povzbudení veľmi láskavým príkladom nebohého najjasnejšieho poľského kráľa Štefana Bátoriho, zbožného zakladateľa klužskej univerzity Spoločnosti Ježišovej v Sedmohradsku, ustanovujeme a nariaďujeme, aby boli akadémia a košické kolégium, ako aj poddaní, ktorí k nemu patria, oslobodení a zbavení všetkých daní a bremien, tak riadnych, ako mimoriadnych, s výnimkou tých, o ktorých sa rozhoduje na generálnom sneme pre spoločné záležitosti štátu. Podobne, aby sa akadémia a kolégium i jeho osoby mohli o to nerušenejšie venovať svojmu poslaniu a náboženským veciam, na základe príkladu toho istého najjasnejšieho kráľa ustanovujeme a nariaďujeme, aby kolégium vo všetkých sporoch, do ktorých sa z majetkových dôvodov môže dostať so šľachtou alebo kýmkoľvek iným, obhajoval na súde kráľovský direktor alebo právny zástupca, buď náš alebo našich nástupcov. Vo všetkých ostatných veciach ostávajú zachované všetky riadne práva našich slobodných miest a ostatných cirkevných alebo svetských sudcov nášho Uhorského kráľovstva. Aby však tejto univerzite zriadenej v Košiciach nechýbala ani istá dôstojnosť a vážnosť, k čomu možno z plnosti našej cisárskej a kráľovskej milosti jej i jej členom napomôcť, našou cisárskou, kráľovskou a apoštolskou listinou ustanovujeme a zároveň nariaďujeme, aby táto Košická univerzita, ktorú sme dôkladne oboznámení na základe zrelej, rozvážnej a starostlivej úvahy a nášho rozhodnutia potvrdili a upevnili silou našej cisárskej a kráľovskej moci, mala povinnosť, možnosť a moc užívať všetky a jednotlivé privilégia, imunity, výnimky, uprednostnenia, výsady, možnosti, práva, úľavy a milosti, aké majú, užívajú, uplatňujú a akým sa tešia iné gymnáziá, vysoké školy, akadémie a univerzity na akomkoľvek mieste a v akomkoľvek národe v Rímskej ríši, v kráľovstvách a provinciách všetkých rakúskych kniežat a to akýmkoľvek spôsobom, na základe obyčaje alebo zákona, nahrádzajúc aj všetky právne alebo vecné nedostatky, keby sa náhodou nejaké medzi horeuvedeným vyskytli alebo by to bolo možné tvrdiť či doložiť. Z plnosti našej cisárskej a kráľovskej moci osobitne udeľujeme, dávame a darujeme tejto Košickej univerzite všetky práva a privilégia univerzít zriadených na území ríše a v našich dedičných provinciách, ako je univerzita v Kolíne, Viedni, Mohuči, Ingolstadte, Prahe, Olomouci, Štajerskom Hradci a v Trnave, v plnom rozsahu a nevynímajúc vôbec nič z toho, v čom sa táto univerzita podľa uprednostňovaného, osobitného,

alebo spoločného cisárskeho a kráľovského, alebo mestského uhorského práva uznáva alebo v budúcnosti bude uznávať za skutočne spôsobilú. Vyhlasujeme a súčasne potvrdzujeme, že toto všetko tu sa má považovať za vyjadrené presne tak, akoby tu bolo opísané aj znenie jej privilégia a milosti. Preto nech rektor tejto Košickej univerzity a jej kancelár, taktiež dekan fakúlt a ostatní doktori a profesori, ktorí dosiahli nejakú vedeckú hodnosť, majú z moci našej cisárskej milosti právo vyznamenat' doktorskými, licenciátnymi, magisterskými, bakalárskymi titulmi a poctami a vo všeobecnosti titulmi a ozdobami všetkých stupňov tých, ktorých budú považovať na základe predchádzajúcej rigoróznejskej skúšky za hodných týchto pôct. V nadväznosti na to tiež chceme a aj rozhodujeme a z plnosti našej cisárskej a súčasne kráľovskej moci stanovujeme a prikazujeme, aby všetci doktori, licenciáti, magistri a bakalári, ktorí boli na tejto Košickej akadémii týmto spôsobom promovaní, boli za takýchto uznávaní na všetkých akadémiách kresťanského sveta, zvlášť na európskych, a po samotnej promócii boli účastní všetkých tých privilégií, milostí, imunit, výhod a výnimiek, akým sa tešia a aké majú a užívajú ostatní na iných akadémiách po získaní takých hodností, či už tieto privilégia spočívajú vo vonkajších úkonoch, ako sú dišputácie, osvedčenia, skúšky, posudky výrokov, akademické zasadania, alebo v iných ozdobných znakoch, ako sú náplecníky, doktorské klobúky, prstene a insígnie akademickej obce tohto druhu. Toto všetko spolu so žezlom, pečaťou a titulmi prislúchajúcimi každému stupňu a úradu uznávame za povolené a skutočne to povoľujeme v prvom rade rektorovi akadémie, jej kancelárovi, potom dekanom fakúlt a akademickým profesorom. Súčasne tu výslovne vyhlasujeme, že osvedčenia o štúdiách a dosiahnutých stupňoch získaných zákonným spôsobom na tejto biskupskej univerzite musia byť uznávané všetkými kolégiami, akadémiami, komunitami, kapitulami a všetkými ostatnými, nech majú akýkoľvek stupeň alebo postavenie, tak na súde ako aj mimo neho. Tým, ktorí tieto osvedčenia získali, musia byť na osoh a dopomôcť k získaniu nielen svetských ale aj cirkevných úradov, ba aj hodností kanonikov a iných benefícií aj v tých kapitulách a cirkvách, ktoré od svojich kandidátov požadujú tri roky, na niektorých akadémiách aj viac či menej rokov štúdia, alebo doktorský stupeň. Napokon na dovŕšenie našich ostatných milostí voči tejto novej biskupskej Košickej akadémii, ktoré už boli a ešte budú vyhlásené, hodláme vynaložiť úsilie, aby sa táto nová košická akadémia, zriadená a založená v našom apoštolskom kráľovstve pripojila a začlenila medzi ostatné univerzity Spoločnosti Ježišovej rakúskej provincie, osobitne vo Viedni a Štajerskom Hradci. A nakoniec, pretože my sami máme v úmysle za svojho života v hojnej miere šíriť veľkú nádej na nesmierne dobro vyplývajúce z tejto novej akadémie a sme vždy pripravení mimoriadnou podporou a patronátom chrániť túto novú univerzitu spolu s kolégiom aj oboma dotáciami, tak súčasnou, ako budúcou, a z nich plynúcim úrokom a príjmami, a to zároveň so všetkými úradníkmi, pomocníkmi a členmi, a pri vhodných príležitostiach prospievať jej rozširovaniu a zveľaďovaniu, vrúcne a z nášho citlivého kráľovského srdca horlivo odporúčame aj našim nástupcom a dedičom, uhorským pánom, stavom, rádom, obyvateľom kráľovstva, či už boli ustanovení do cirkevnej alebo svetskej hodnosti, miesta, stupňa, ako aj ostatným našim verným túto univerzitu brániť a podporovať so všetkými spomenutými klauzulami, milosťami a privilégiami a keď bude potrebné, zaopatriť ju ešte väčším počtom výhod, milostí a privilégií. Silou a svedectvom tejto našej listiny upevnenej naším vlastnoručným podpisom a privesenými pečaťami, tak zlatej bully, ktorú používame ako rímsky cisár, ako aj tajnou pečaťou, ktorú používame ako uhorský kráľ,

chceme a pevne ustanovujeme, aby naše uvedeným spôsobom uskutočnené láskavé prijatie novej Košickej akadémie, jej odsúhlasenie, odobrenie, schválenie, potvrdenie, vyňatie, rozhodnutie a našu vôľu považovali za platné a rešpektovali všetci, ktorých sa to akýmkoľvek spôsobom týka, a nikde a nijakým spôsobom neporušovali a nepoškodzovali to, čo sme stanovili, povolili, schválili a upevnili.

Dané rukou nášho verného a nám úprimne drahého ctihodného otca v Kristovi, pána Juraja Selepčeniho, arcibiskupa kanonicky zjednotenej báčskej a kaločskej cirkvi, administrátora nitrianskeho biskupstva, hlavného a večného župana tých istých miest a stolíc, nášho tajného radcu a dvorného kancelára tohto nášho Uhorského kráľovstva na našom hrade v Štajerskom Hradci 7. augusta roku Pána 1660, v treťom roku našej rímskej, v šiestom roku uhorskej a inej a v piatom roku českej vlády.

L[eopold]

Juraj Selepčeni
kaločský arcibiskup

Časová os inštitúcií terciárneho vzdelávania v Košiciach

-
- 1657** ● Košická univerzita
 - 1777** ● Kráľovská akadémia
 - 1850** ● Cisársko-kráľovská akadémia
 - 1922** ● zrušenie Právnickej akadémie v Košiciach
 - 1937** ● Štátna vysoká škola technická M. R. Štefánika
 - 1939** ● Maďarská kráľovská štátna vysoká škola obchodná v Košiciach
 - 1939** ● Biskupská teologická vysoká škola a Katolícky učiteľský ústav
 - 1939** ● Jezuitská filozofická vysoká škola
 - 1939** ● Maďarská kráľovská vojenská letecká akadémia M. Horthyho
 - 1939** ● Maďarský kráľovský krajinský ústav verejného zdravotníctva
 - 1946** ● Vysoká škola poľnohospodárstva a lesného inžinierstva
 - 1948** ● Pobočka Lekárskej fakulty Slovenskej univerzity
 - 1949** ● Pobočka Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity
 - 1949** ● Vysoká škola veterinárska
 - 1952** ● Vysoká škola technická
 - 1959** ● Univerzita Pavla Jozefa Šafárika

Časová os významných udalostí v dejinách Košickej univerzity

- 1563 ● prvá návšteva jezuitov v meste
- 1583 – 1583 ● pôsobenie pápežského legáta Antonia Possevina
- 1601 ● založenie jezuitskej misie pri cisárskej vojenskej posádke, pôsobenie Petra Pázmaňa
- 1604 ● druhá jezuitská misia
- 1604 – 1606 ● povstanie Štefana Bočkaia
- 1613 ● tretia jezuitská misia v meste
- 1619 – 1622 ● povstanie Gabriela Bethlena
- 6. – 7. SEPTEMBER 1619 ● umučenie dvoch jezuitov a ostrihomského kanonika vojakmi
- 1631 ● opätovný príchod jezuitov do Košíc, postupné etablovanie jezuitov v meste a vytváranie podmienok pre vznik kolégia
- 1643 – 1645 ● povstanie Juraja Rákociho
- 1643 ● panovník Ferdinand III. daroval košickým jezuitom majetky prepošstva v Nižnej Myšli
- 1645 ● odchod jezuitov z dôvodu povstania Juraja Rákociho
- 1647 ● šľachtická Zuzana Balašová vydala fundačnú listinu, v ktorej darovala 22. 000 zlatých na vzdelávanie mladých šľachticov
- 1648 ● Benedikt Kišdy sa stal jágerským biskupom
- 1648 ● koniec vlády Juraja Rákociho nad mestom
- 1649 ● návrat jezuitov do Košíc

-
- 1649 ● jágerský biskup Benedikt Kišdy zložil základinu 30.000 určenú na založenie kňazského seminára sv. Ladislava v Košiciach
 - 1650 ● Ferdinand III. daroval kráľovský dom jezuitom
 - 1650 ● ostrihomský arcibiskup Juraj Lippay rozhodol o prenesení fundácie Zuzany Balašovej do Košíc a zriadení konviktu
 - 1650 ● Benedikt Kišdy vydal listinu týkajúcu sa založenia jezuitského kolégia, predpokladaný začiatok výučby na jezuitskom gymnáziu
 - 1654 ● Ferdinand III. potvrdil založenie jezuitského kolégia
 - 26. FEBRUÁR 1657 ● jágerský biskup Benedikt Kišdy vydal zakladaciu listinu univerzity
 - 22. JÚNA 1660 ● zomrel v Jasove jágerský biskup Benedikt Kišdy
 - 7. AUGUST 1660 ● cisár Leopold I. Habsburský potvrdil jezuitskú univerzitu v Košiciach vydaním Zlatej buly
 - 1660 ● promócie prvých bakalárov, rektor Martin Palkovič vyhlásil potvrdenie Košickej univerzity cisárom
 - 1661 – 1662 ● predpokladaný vznik jezuitskej lekárne
 - 1661 – 1662 ● rektorom univerzity je Martin Palkovič, SJ
 - 1665 ● Jágerský biskup Tomáš Pálffy vydal zakladaciu listinu pre kňazský seminár sv. Ladislava v Košiciach
 - 1665 ● na univerzite pôsobí ako učiteľ matematiky Martin Szentiványi, SJ
 - 1670 ● predpokladaný vznik Mariánskej kongregácie
 - 1671 ● začiatok výstavby jezuitského (univerzitného) kostola

-
- 1681 ● pochovanie ostatkov Žofie Báthoryovej a jej syna v jezuitskom kostole
 - 1682 – 1685 ● povstanie Imricha Thökölyho
 - 1682 ● vyhnanie jezuitov z mesta a vyplienenie budovy kolégia
 - 1686 ● návrat jezuitov do Košíc
 - 1704 – 1711 ● povstanie Františka II. Rákociho
 - 1704 ● obsadenie mesta povstaleckými vojskami
 - 1707 ● odchod jezuitov z mesta
 - 1711 ● návrat jezuitov
 - 1712 ● Alexander Keczer s manželkou vydali fundačnú listinu, prostredníctvom ktorej určili sumu 50.000 zlatých na výučbu kánonického práva na univerzite
 - 1714 ● obnovenie výučby teológie
 - 1716 ● vznik väčšej mariánskej kongregácie
 - 1719 – 1723 ● pôsobenie Samuela Timona, SJ
 - 1728 – 1736 ● pôsobenie Samuela Timona, SJ
 - 1732 – 1760 ● rozširovanie akademických budov, prestavba kolégia, sťahovanie tlačiarne a knižnice do nových budov
 - 1737 – 1739 ● pôsobenie Michala Lipšica, SJ. V Košiciach vydal svoje diela z algebry a fyziky.
 - 1752 – 1754 ● štúdium Karola Wagnera, SJ
 - 1754 – 1757 ● Karol Wagner, SJ vyučuje na gymnáziu a univerzite
 - 1760 ● zlúčenie kňazského seminára so seminárom v Jágri

-
- 21. JÚL 1773 ● pápež Klement XIV. zrušil jezuitský rád
vydaním breve Dominus ac Redemptor
 - OKTÓBER 1773 ● zverejnenie dokumentu o zrušení jezuitov
v Uhorsku
 - 15. OKTÓBER 1773 ● spísanie majetku kolégia, kostola a univerzity
 - 1773 – 1777 ● univerzita pod správou jágerského biskupstva
 - 2. AUGUST 1777 ● panovníčka Mária Terézia schválila dokument
*Ratio educationis totiusque rei literariae
per regnum Hungariae et provincias eidem
adnexas* ako osobitnú štátnu normu pre Uhorsko
 - 1777 ● zánik Košickej univerzity a vznik Kráľovskej
akadémie
 - 1784 ● zánik oboch mariánskych kongregácií

LITERATÚRA

AMBRUS, Tünde. Klášterní lékárny na území Slovenska v 17.-20. století. In: AMBRUS, Tünde – LISÁ, Martina (eds.). *Sborník přednášek z dějin farmacie*. Praha: Sekce dějin farmacie České farmaceutické společnosti ČLS JEP, 2012.

BARTA M. János. Miről mesélnek a kora újkori középiskolai adatsorok? A kassai jezsuita gimnázium anyakönyvények elektronikus feldolgozása. Egy kutatási projekt első eredményei. In: *Belvedere Meridionale*, 2022, roč. 34, č. 2, s. 136 – 159.

BARTA, M. János. Megkészt „történelmi igazságszolgáltatás”? Báthory Zsófia végrendelete (1679) és fiókvégrendelete (1680) eredetiségének és törvényességének kérdéséhez. In: *Fons*, 2023, roč. 30, č. 2, s. 181 – 223.

BARTHA, Krisztina. Az utolsó Báthory, Somlyai Báthory Zsófia Életrajza (1628 – 1680). In: *Belvedere*, 2000, roč. 12, č. 1 – 2, s.

BARTUNEK, Anton. Historický vývoj farmaceutického vzdelávania vo vzťahu k územiu dnešného Slovenska od 14. storočia do roku 1918 (druhá časť). In: *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, 2017, roč.12, č. 2, s. 10 – 38.

BERNÁT, Libor. *Jezuitské gymnázium v Trenčíne a jeho žiaci*. Trenčín: Trenčianske múzeum v Trenčíne, 2018.

BERNÁT, Libor. *Katalóg členov Spoločnosti Ježišovej v Trenčíne v rokoch 1645 – 1773 I.-II.* Bratislava, 2022.

BIZOŇOVÁ, Monika. *Omnia ad maiorem Dei gloriam. Pôsobenie Spoločnosti Ježišovej na Spiši v 17.-18. storočí*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 2018.

BOBKOVÁ – VALENTOVÁ Kateřina. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha: Karolinum, 2006.

BOBOVÁ, Mária. Košické tlačé vo fonde prvého banskobystričského seminára. In: DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 2008: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008, s. 273 – 274.

BIZOŇOVÁ, Monika – OLEJNÍK, Vladimír. *Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej kapituly II. Jezuitské gymnázium a Učiteľský ústav*. Ružomberok: Verbum, 2019.

BOSSE, Heinrich. Studentenliteratur. In: RASCHE, Ulrich (ed.). *Quellen zur frühneuzeitlichen Universitätsgeschichte. Typen, Bestände, Forschungsperspektiven*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011, s. 453 – 477.

CAPROȘ, Iulia. *Students from Košice at Foreign Universities before and during the Reformation Period in Town*. Kiel: Solivagus-Verlag, 2013.

CAPROȘ, Iulia. Prítomnosť obyvateľov Košíc na európskych univerzitách od 15. do 17. storočia: fakty a čísla. In: HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin (eds.). *Košice v súradniciach európskych dejín*. Košice: Mesto Košice; Archív mesta Košice, 2014, s. 162 – 180.

CSONTOS, Ladislav (ed.). *Jezuitské školstvo včera a dnes: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 12. októbra 2006 v Trnave*. Trnava: Dobrá kniha, 2006.

ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995.

ČORNEJOVÁ, Ivana. *Kapitoly z dějin Pražské univerzity 1622 – 1654*. Praha: Karolinum, 1992.

De RIDDER-SYMOENS, Hilde (ed.). *A History of the University in Europe II. Universities in Early Modern Europe (1500 – 1800)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

DOLINSKÝ, Juraj. Teologická fakulta 1635 – 1777. In: *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 79 – 103.

DÖRING, Detlef. Gelehrtenkorrespondenz. In: RASCHE, Ulrich (ed.). *Quellen zur frühneuzeitlichen Universitätsgeschichte. Typen, Bestände, Forschungsperspektiven*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011, s. 315 – 337.

DROBĚNOVÁ, Zuzana. Študenti a profesori. In: ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.). *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 157 – 182.

FARKAS, Róbert. *A Kassai katolikus főgymnasium története*. Kassa: Ries Lajos Könyv- és Könyomű Intézet, 1895.

FEDELES, Tamás. 1367 Pécs/Fünfkirchen. Die erste Ungarische Universität. In: BARABÁS, Gábor – KISS, Gergely (eds.). *Specimina Nova Pars Prima Sectio Mediaevalis VIII*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2015, s. 109 – 137.

FEDORČÁK, Peter. Profesorský zbor Košickej univerzity. In: HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDOR-KOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 117 – 136.

FEDORČÁK, Peter. Jesuit Mission in Košice and Circumstances of the Foundation of the University of Košice. In: *Mesto a dejiny*, 2014, roč. 3, č. 1, s. 49 – 55.

FEDORČÁK, Peter. Jezuiti v Košiciach do roku 1657. In: ŠUTAJ, Štefan – DZURIKANINOVÁ, Nikoleta (eds.). *Štruktúry a fragmenty historického vývoja Košíc*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, Filozofická fakulta, 2014, s. 32 – 42.

FEDORČÁK, Peter. Archív košického kolégia jezuitov. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2015, roč. 17, s. 204 – 216.

FEDORČÁK, Peter. Benedikt Kisdý – náčrt biografického profilu. In: ŠUTAJ, Štefan (ed.). *Významné osobnosti politiky a kultúry v Košiciach. (Sonda do života niektorých významných osobností Košíc)*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, Filozofická fakulta, 2017, s. 9 – 24.

FEDORČÁK, Peter. Continuity and University Tradition in Košice in the Period 1777 – 1922. In: *Studia Historyczne*, 2013, roč. 56, s. 579 – 586.

FEDORČÁK, Peter. Obraz humanistu a pedagóga Leonarda Coxa vo svetovej historiografii. In: FEDORČÁK, Peter – FOGELOVÁ, Patrícia (eds.). *Cassovia docta: Osobnosti vedy a školstva*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018, s. 7 – 44.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Medzi radnicou a kostolom: mestská škola v Bardejove v stredoveku. In: *Mesto a dejiny*, 2017, roč. 6, č. 2, s. 48 – 61.

FEDORČÁKOVÁ, Mária – FILČÁKOVÁ, Miriama. *Filozofické vzdelávanie v Košiciach v kontinuite a diskontinuite historického vývoja*. Košice: FF UPJŠ, 2023. 40 s.

FICERI, Ondrej. *Košice v slovenskej historiografii*. Košice: Dejepisný spolok v Košiciach, 2016.

FILČÁKOVÁ, Miriama. *Univerzita a mesto: Formovanie a vývoj prvého desaťročia Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v kontexte urbánnych dejín vzdelávania*. [Dizertačná práca]. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ, 2023.

FISCHER, F. A. Karl. Die Kaschauer und Tyrnauer Jesuiten-Universitäten im 17. und 18. Jahrhundert. Namenslisten der Professoren. In: *Ungarn-Jahrbuch*, 1987, roč. 15, s. 117 – 185.

FRIMMOVÁ, Eva. Založenie jezuitského kolégia a kňazského seminára v Trnave v 16. storočí. In: *Kniha 2005. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2005, s. 14 – 30.

GLOMSKI, Jacquelin. *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagielons: Court and Career in the Writings of Rudolf Agricola Junior, Valentin Eck, and Leonard Cox*. Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 2007.

GRENDLER, F. Paul. *Jesuit Schools and Universities in Europe 1548 – 1773*. Leiden; Boston: Brill, 2019.

HABEL, Thomas. Deutschsprachige Gelehrte Journale und Zeitungen. In: RASCHE, Ulrich (ed.). *Quellen zur frühneuzeitlichen Universitätsgeschichte. Typen, Bestände, Forschungsperspektiven*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011, s. 341 – 393.

HALAGA, R. Ondrej. Z dejín Košickej univerzity. In: *Historický časopis*, 1956, roč. 4, č. 4, s. 521 – 535.

HALKO, Jozef – ROJKA, Ľuboš. *Dejiny jezuitov v Bratislave do roku 1773*. Trnava: Dobrá kniha, 2015.

HARČAR, Anton. *Žil som v Košiciach*. Bratislava : LÚČ, 2003, s. 337-338.

HLAVAČKOVÁ, Miriam. *Kapitula pri Dóme sv. Martina. Intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí*. Bratislava: Spoločnosť pro Historia, 2008.

HENGST, Karl. *Jesuiten an Universitäten und Jesuitenuniversitäten. Zur Geschichte der Universitäten in der Oberdeutschen und Rheinischen Provinz der Gesellschaft Jesu im Zeitalter der konfessionellen Auseinandersetzung*. Paderborn; München; Wien; Zürich: Ferdinand Schöningh, 1981.

HEILAUF, Zsuzsana. *Kulturális kölcsönhatások változásai – peregrináció Magyarországon 1635 – 1944 között (külföldi születésűek Magyar felsőoktatási intézményekben)*. [Dizertácia]. Budapest: ELTE, 2014.

HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDORKOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007.

HIŠEM, Cyril. *Teologické vzdelávanie a výchova v Košiciach: Košická univerzita 1657*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009.

HOLOŠOVÁ, Alžbeta. Pramene k jezuitským školám na Slovensku a v Budapešti. In: CSONTOS, Ladislav (ed.). *Jezuitské školstvo včera a dnes*. Trnava: Ústav dejín Trnavskej univerzity, Teologická fakulta TU, 2006, s. 75 – 93.

HOLOŠOVÁ, Alžbeta. Rektori 1635 – 1777, 1992 – 2010. In: ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.). *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 183 – 211.

HOLOŠOVÁ, Alžbeta. Archívne pramene a zbierky. In: ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.). *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 243 – 250.

HUNČAGA, Gabriel. *Historické štúdie k dejinám dominikánov*. Bratislava: Centrum pre štúdium kresťanstva; Chronos, 2008.

JANKOVIČ, Vendelín. Trnavská univerzita 1635 – 1777. In: ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.). *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 11 – 54.

JEDLÁKOVÁ, Renáta. Košické tlače vo fonde Čaplovičovej knižnice do roku 1918. In: *Kniha 2008*. Martin, Slovenská národná knižnica, 2008, s. 282 – 283.

JUHÁSZ, Réka Ibolya – KMETY, Adrien. *A kassai felsőoktatás intézmenyeinek hallgatói 1776 – 1852*. Budapest: ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2018.

JURÍKOVÁ, Erika (ed.). *Tyrnavia erudita*. Trnava: Mesto Trnava, 2017.

JURÍKOVÁ, Erika (ed.). *Tyrnavia erudita II*. Trnava: Mesto Trnava; Trnavská univerzita v Trnave, 2019.

JURÍKOVÁ, Erika (ed.). *Tyrnavia erudita III*. Trnava: Trnavská univerzity; Mesto Trnava, 2022.

JURÍKOVÁ, Erika. *Kapitoly z novolatinského písomníctva III*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2014.

KOČIŠ, Gejza. Výchovo - vzdelávací proces na Košickej univerzite v rokoch 1657 – 1773. In: SEDLÁK, Peter (ed.). *340. výročie kráľovského potvrdenie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 31 – 45.

KOLBIARZ-CHMELINOVÁ, Katarína. Iluzívny oltár Erazma Schröta z roku 1797 v kontexte mecenátu jezuitských úprav univerzitného kostola Najsvätejšej Trojice v Košiciach. In: BEŇOVÁ, Katarína – KOLBIARZ CHMELINOVÁ Katarína (eds.). *Mecenstvo umenia okolo roku 1800: k pamiatkam výtvarného umenia a architektúry z obdobia neskorého osvietenstva (nielen) na Slovensku*. Bratislava: Stimul, 2020, s. 110 – 151.

KOLLÁR, Pavol. Významné osobnosti profesorského zboru na Košickej univerzite a Kráľovskej akadémii. In: SEDLÁK, Peter (ed.). *340. výročie kráľovského potvrdenia Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 62 – 67.

KOLLÁROVÁ, Ivona. Konkurenčné vzťahy bratislavských vydavateľov v druhej polovici 18. storočia. In: ČABRUNOVÁ, Anna (ed.). *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Knižničná a informačná veda 21*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 67 – 79.

KOMOROVÁ, Klára. Najstaršie košické tlače v Slovenskej národnej knižnici v Martine. In: DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 2008: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008, s. 237 – 244.

KÓNYOVÁ, Annamária. Rekatolizačná činnosť Žofie Báthoryovej na Zemplíne. In: KÓNYA, Peter (ed.). *Rekatolizácia, protireformácia a katolícka reštaurácia v Uhorsku*. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 62 – 71.

KOMOROWSKI, Manfred. Bibliotheken. In: RASCHE, Ulrich (ed.). *Quellen zur frühneuzeitlichen Universitätsgeschichte*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011, s. 55 – 82.

KOPECKÝ, Štefan. Lekárska fakulta 1769 – 1777. In: ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.). *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 129 – 156.

KOWALSKÁ, Eva. Dievčenské vzdelávanie v Uhorsku. In: LENGYELOVÁ, Tünde (ed.). *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2004, s. 236 – 243.

KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds.). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*. Cambridge: Dobrá kniha, 1990.

KUČERA, Karel – TRUC, Miroslav. *Archiv University Karlovy. Průvodce po archivních fondech*. Praha: Universita Karlova, 1961.

KUNDEROVÁ, Diana-BAJUSZOVÁ, Anikó. *Rozbor archívneho fondu Kráľovská právnická akadémia v Košiciach (1762) 1787 – 1925*. In: Slovenská archivistika, 2023, roč. 53, č. 1, s. 75 – 109.

KURUCOVÁ, Angela. Katalógy a archívne dokumenty historickej knižnice Právnickej akadémie v Košiciach. In: SOLÁRIKOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 2015: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2015, s. 405 – 418.

KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid. *Piae foundationes. Zbožné fundácie a ich význam pre rozvoj uhorskej spoločnosti v ranom novoveku*. Bratislava: Pro Historia, 2009.

KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid. Šľachtický konvikt a kňazský seminár pri Košickej univerzite. In: HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDORKOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 202 – 214.

KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid. Kráľovské akadémie a šľachtické konvikty – miesto formovania nových šľachtických úradníckych elít v Uhorsku v 18. storočí. In: *Cornova: revue České společnosti pro výskum 18. století*. Praha: Česká společnost pro výskum 18. století; Filozofická fakulta Univerzity Karlovi v Praze, 2016, roč. 6, č. 1, s. 19 – 34.

LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Dejiny právnického vzdelávania na Trnavskej univerzite v Trnave*. Praha: Leges, 2017.

LACH, Milan, SJ – MARINČÁK, Šimon. *Potvrdenie jezuitskej Košickej univerzity „Zlatou bulou“ Leopolda I.* Košice: Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach, 2011.

LÁSZLÓ, Tomáš. Vysoké školstvo v Košiciach medzi rokmi 1939 – 1945 v kontexte univerzitnej tradície mesta a možnosti slovenského vzdelávania. In: AMBRUŠOVÁ, Uršula – FEDORČÁK, Peter (eds.). *Košice - inštitucionálna základňa kultúry, školstva a vedy: (K 140. výročiu založenia Východoslovenského múzea v Košiciach)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2012, s. 145 – 160.

LENČIŠ, Štefan. Košická univerzita vo svetle vlastných análov. In: HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDORKOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 153 – 160.

LENGYELOVÁ, Tünde. Panstvo v rukách ženy (na príklade dvoch šľachtičien zo 17. storočia). In: LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). *Otázky zemepanského hospodárenia a správy v novoveku*. Trnava: Katedra histórie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, 2019, s. 87 – 103.

MAGDOŠKO, Drahošlav. Real Estate of the Dominican Friary of Blessed Virgin Mary in Medieval Košice. In: *Slovak Studies. Rivista dell'istituto storico Slovaco di Roma*. 2016, roč. 2, č. 1-2, s. 187 – 206.

MAGDOŠKO, Drahošlav. *Samospráva mesta Košice v stredoveku*. Košice: Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, 2017.

MARSINA, Richard. Filozofická fakulta 1635 – 1777. In: ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.). *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 63 – 77.

MÉSZÁROS, Andor – SZÖGI, László – VARGA, Júlia. *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kis-ebb egyetemein és akadémiáin 1789 – 1919*. Budapest: MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport, 2014.

MÉSZÁROS, Ondrej. Filozofia a filozofi na košickej jezuitskej univerzite. In: HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDORKOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 161 – 166.

MIHALIK, V. Béla. Im Dienst der katholischen Erneuerung. Das Priesterseminar Kisdianum in Kaschau von 1665 bis 1699. In: FATA, Márta – FORGÓ, András – HAUG-MORITZ, Gabriele – SCHINDLING, Anton. (eds.). *Das Trienter Konzil und seine Rezeption im Ungarn des 16. und 17. Jahrhunderts*. Münster: Aschendorff, s. 203 – 213.

MOROVICS, Miroslav Tibor. Matematika a fyzika na Košickej univerzite. In: HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDORKOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 177 – 201.

PAVERCSIK, Ilona. O košických tlačiarňach z druhej polovice 17. storočia. In: DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 2008: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008, s. 27 – 35.

POTEMRA, Michal. Právnická akadémia v Košiciach v rokoch 1848 – 1922. In: *Slovenská archivistika*, 1973, roč. 8, č. 1, s. 51 – 85.

POTEMRA, Michal. Dejiny univerzitnej knižnice v Košiciach. In: BÁLENT, B. Cyril (ed.). *Z minulosti knihy na Slovensku: knihovedný zborník*. Martin: Matica slovenská, 1959, s. 173 – 210.

RASCHE, Ulrich. Die frühneuzeitliche Universitätsgeschichte und Ihre Quellen. Idee und Konzeption dieses Bandes. In: RASCHE, Ulrich (ed.). *Quellen zur frühneuzeitlichen Universitätsgeschichte. Typen, Bestände, Forschungsperspektiven*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011, s. 13 – 26.

RÁBIK, Vladimír. Formovanie univerzitných generálnych štúdií na území Uhorského kráľovstva v stredoveku a v časom novoveku. In: MARINČÁK, Šimon – RÁBIK, Vladimír (eds.). *Natio erudita. Školstvo v konfesijnom prostredí na Slovensku v minulosti*. Košice: Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach, 2019, s. 25 – 44.

RUSINA, Ivan (ed.). Barok. *Dejiny slovenského výtvarného umenia*. Bratislava: Slovenská národná galéria, 1998.

RUSINA, Ivan – ZERVAN, Marian. *Postavy a príbehy svätcov strednej Európy*. Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení, 2016.

RUŽIČKA, Vladislav. *Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1974.

ŠANJEK, Franjo. Záhrebské teologické štúdiá od príchodu dominikánov (1235) po bulu Leopolda I. (1669). In: SEDLÁK, Peter (ed.). *340. výročie kráľovského potvrdenia Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 107 – 116.

SEDLÁK, Peter (ed.). *340. výročie kráľovského potvrdenie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000.

SEDLÁK, Peter. Život a dielo biskupa Benedikta Kišdyho – zakladateľa Košickej univerzity. In: SEDLÁK, Peter (ed.). *340. výročie kráľovského potvrdenie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 20 – 25.

SEKYRKOVÁ, Milada. *Univerzita jako úřad? Správní vývoj pražské univerzity od tereziánských reforem do roku 1950 a její písemnosti (s důrazem na období do roku 1850)*. Praha: Univerzita Karlova; Nakladatelství Karolinum, 2020.

SIPEKIOVÁ, Nicol. Didaktická literatúra z produkcie akademickej tlačiarne do roku 1774. In: DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 2008: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008, s. 160 – 163.

SHORE, J. Paul. Cluj: A Jesuit Educational Outpost in Transylvania, 1693 – 1773. In: *Journal of Catholic Education*, 2001, roč. 5, č. 1, s. 55 – 71.

SHORE, J. Paul. *Narratives of Adversity: Jesuits on the Eastern Peripheries of the Habsburg Realms (1640 – 1773)*. Budapest; New York: Central European University Press, 2012.

SHORE, J. Paul. The Voices of Memoria: Diaria, Historiae, and Annuaia as Records of Experience in the Pre-suppression Society. In: CASALINI, Cristiano – COLOMBO, Emanuele – MEEHAN, Seth (eds.). *Engaging Sources: The Tradition and Future of Collecting History in the Society of Jesus*. International Symposia on Jesuit Studies. Boston College, Institute of Jesuit Sources, 2021. Dostupné na internete: <https://www.bc.edu/content/dam/bc1/top-tier/centers/iajs/Research/symposium-proceedings-2019/19symposia-shore.pdf> [31.1.2024].

SHORE, J. Paul – TUSOR, Péter. Péter Pázmány: Cardinal, Archbishop of Esztergom, Primate of Hungary. In: *Journal of Jesuit Studies*, 2020, roč. 7, č. 4, s. 526 – 544.

SLEZÁKOVÁ, Miroslava – NÁDASKÁ, Katarína. Košice. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (eds.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 194 – 216.

SPOLOČNÍKOVÁ, Mária. Prehľadne o barokovom umení na východnom Slovensku. In: HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDORKOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 78 – 110.

STAHOVCOVÁ, Angela. Košické tlače do roku 1900 v Historickom fonde Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach. In: DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 2008: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008 Martin, Slovenská národná knižnica, 2008, s. 265 – 270.

SZEGHY, Andrej. Lekáreň jezuitského kolégia a jej príručná knižnica. In: DOMOVÁ, Miroslava (ed.). *Kniha 2008: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008, s. 252 – 264.

SZOKOL, Réka–SZÖNYI, Szilárd (eds.). *Jezsuiták Magyarországon a kezdetektől napjainkig*. Budapest: Jezsuita Kiadó, 2021.

SZÖGI, László. *Peregrinatio academica. A külföldi Magyar egyetemjárás története, mérete és irányai 1150 – 1918*. Budapest: ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár; MTA ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport, 2022.

SZÖGI, László (ed.). *Régi Magyar Egyetek Emlékezete. Memoria Universitatum et Scholarum Maiorum Regni Hungariae 1367 – 1777*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1995.

ŠIMONČIČ, Jozef (ed.). *Trnavská univerzita 1635 – 1777*. Trnava: Trnavská univerzita, 1996.

ŠIMONČIČ, Jozef – HOLOŠOVÁ, Alžbeta (eds.). *Dejiny Trnavskej univerzity 1635 – 1777, 1992 – 2010*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010.

ŠIMONČIČ, Jozef – ŠKOVIERA, Daniel (eds.). *Trnavská univerzita v dokumentoch (1635 – 1998)*. Trnava; Bratislava: Typi Universitatis Tyrnaviensis; Veda, 2002.

ŠIMONČIČ, Jozef. Školstvo spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1561 – 1773. In: CSONTOS, Ladislav (ed.). *Jezuitské školstvo včera a dnes*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Bratislave; Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave, 2006, s. 37 – 62.

ŠIMONČIČ, Jozef – GRAMATOWSKI, Wiktor SJ. Jezuitský slovník. Pomôcka na štúdium archívnych dokumentov. In: *Fons Tyrnaviensis VIII*. Trnava: Ústav dejín Trnavskej univerzity, 2020, s. 176 – 186.

ŠPERKA, Andrej. Fenomén jezuitskej vedy – príklad Trnavskej univerzity. In: HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDORKOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 66 – 77.

ŠTĚPÁN, Ján. Rektorské, regentské a konviktuální pečeti Olomoucké univerzity od konce 16. století do roku 1747. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica*, 2002, roč. 31, s. 121 – 126.

TRESOVÁ, Monika. Činnosť katolíckych spolkov v Košiciach a ich zánik pod nátlakom komunistickej moci po roku 1948. In: BILECOVÁ, Simona – TRESOVÁ, Monika (eds.). *Moc v dejinách ľudskej spoločnosti : Stretnutie mladých historikov XIII*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2024, s. 83, 84, 86, 88 – 91.

VARŠO, Miroslav (ed.). *Pallas Scepusiensis. Školské hry jezuitského gymnázia v Spišskej Kapitule (1648 – 1672)*. Košice: Centrum spoločenských a psychologických vied SAV; Spoločenskovedný ústav, 2017.

WICK, Béla. *A jezsuita rend története Kassán*. Bratislava: Concordia, 1931.

ZUBKO, Peter. Knižnica Košickej univerzity. In: SEDLÁK, Peter (ed.). *340. výročie kráľovského potvrdenia Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 86 – 96.

ZUBKO, Peter. Mariánska kongregácia pri Košickej univerzite (1687 – 1784). In: HIŠEM, Cyril – ELIÁŠ, Štefan – FEDORKOVÁ, Dáša (eds.). *350. výročie Košickej univerzity*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 215 – 228.

ZUBKO, Peter. Kult svätých košických mučeníkov. In: *Historia Ecclesiastica*, 2017, roč. 8, č. 1, s. 42 – 57.

ŽAŽOVÁ, Henrieta (ed.). *Sapientia aedificavit sibi domum. Budovy Trnavskej univerzity v Trnave*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020.

ŽBIRKOVÁ, Viera. *Juraj Hronec – pedagóg*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975. 143s.

Internetové zdroje

<http://reholnici.hiu.cas.cz/literaeannue/>

<https://sclib.svkk.sk/his01/Record/000010558>

<https://www.uvlf.sk/historia>

<https://www.tuke.sk/wps/portal/tuke/university/o-nas>

ZOZNAM VYOBRAZENÍ

Obálka:

Kostol premonštrátov a rehoľný dom v rokoch 1905 – 1908, Východoslovenské múzeum v Košiciach, fond Historická a umelecká fotografia, VII. 2348

Album sodalitatis majoris. Štátna vedecká knižnica v Košiciach, knižnica Právnickej akadémie v Košiciach

Veduta Košíc z roku 1685. Východoslovenské múzeum v Košiciach, fond Výtvarné umenie.

Obr. 1 Budova šľachtického konviktu na Hlavnej ulici. V súčasnosti sídlo Teologickej fakulty KU v Ružomberku

Obr. 2 Budova historického kňazského seminára Kišdianum

Obr. 3 Kostol premonštrátov a Levočský dom v rokoch 1900 – 1916, Východoslovenské múzeum v Košiciach, fond Historická a umelecká fotografia, V. 267-8

Obr. 4 Interiér kostola Najsvätejšej Trojice

Obr. 5 Budova Právnickej akadémie v rokoch 1938 – 1945, Východoslovenské múzeum v Košiciach, fond Historická a umelecká fotografia, VII. 3515

Obr. 6 Interiér knižnice Právnickej akadémie v rokoch 1903 – 1911, Východoslovenské múzeum v Košiciach, fond Historická a umelecká fotografia, V. 2115

Obr. 7 Podobizeň Petra Pázmaňa. Dostupné na internete: <https://sala.sk/clanok/peter-pazmany-peter-pazman-petrus-pazmanus>

Obr. 8 Podobizeň Benedikta Kišdyho. Dostupné na internete: https://en.wikipedia.org/wiki/Benedict_Kisdy

Obr. 9 Podobizeň Žofie Báthoryovej. Dostupné na internete: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:TA%281860%29pg064_B%C3%A1thory_Zs%C3%B3fia.jpg

Obr. 10 Dobové zobrazenie košických mučeníkov. Dostupné na internete: https://mandadb.hu/tetel/728375/Kassai_vertanuk

